

Skärholmens språkprogram

En vägledning i arbetet med
barns språkutveckling

SKÄRHOLMENS STADSDELSFÖRVALTNING

Detta program är till dig som
arbetar inom Skärholmens
kommunala förskolor.

Detta exemplar tillhör:

.....

SKÄRHOLMENS STADSDELSFÖRVALTNING

Utgivare: Skärholmens stadsdelsförvaltning,
Avdelningen Barn, unga och fritid.

Grafisk formgivning: Anna Serratusell Wallin

Omslagsbild:

Tryck: EO Grafiska, Stockholm, Sverige 2011

ISSN: XXX

Innehållsförteckning

FÖRORD	s.1
SYFTE OCH BAKGRUND	s.2
A-TEORIDEL	s. 3-8
B-ARBETSDEL	s. 9-30
C-RIKTLINJER	s. 31-36
D-PRAKTISK DEL	s. 37-66
LITTERATURLISTA	s.67

FÖRORD

I Skärholmen är språket en av de viktigaste strategiska frågorna. Det är nödvändigt att sätta språket i fokus när flertalet av förskolebarnen har ett annat modersmål än svenska. Språkprogrammet ska ge pedagogerna inspiration och stöd i det dagliga arbetet. Pedagogerna ska känna att det är roligt och lustfullt att arbeta språkutvecklande. Språkprogrammet kan också vara ett stöd för att tydliggöra för våra föräldrar hur språkarbetet läggs upp.

Vi vet att våra förskolebarn behöver många tillfällen varje dag till att tala, lyssna och lära tillsammans för att klara sig i livet. I läroplanen för förskolan står bland annat att barnen ska utveckla ett nyanserat talspråk, ordförråd och begrepp samt förmåga att leka med ord. Med Språkprogrammet som stöd kan pedagogerna genomföra det som våra styrdokument förespråkar.

Vi önskar er lycka till!

Steinunn A Håkansson
Skärholmens Stadsdelsdirektör

&

Birgitta Thulén
Avdelningschef Barn, Unga och fritid

SYFTE & BAKGRUND

Syfte med programmet är att ge all förskolepersonal i Skärholmen en gemensam grund i språkutvecklingsarbetet och att främja alla barns språkutveckling. Barn och föräldrar ska mötas av ett gemensamt förhållningssätt när det gäller synen på språkutveckling och flerspråkighet.

TANKEN MED SPRÅKPROGRAMMET

Vår förhoppning är att språkprogrammet ska ge inspiration till utveckling av det språkliga arbetet som sker på våra kommunala förskolor i Skärholmens stadsdelsförvaltning.

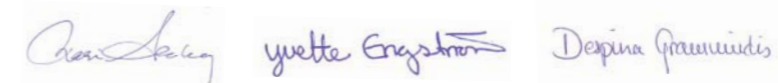
Materialet ska dels kunna användas som underlag vid diskussioner i personalgruppen, men även ge teoretisk kunskap och praktiska tips. Utveckling är en fortgående process där befintlig kunskap vidareutvecklas, förändras och fördjupas. Vi lever i en föränderlig värld och möts av begrepp som mångkulturellt och interkulturellt och behöver vara nyfikna på vad som händer i omvärlden för att kunna fånga upp nya trender, tendenser och förändringar. Vi ska vara öppna och utmana våra gamla tankemönster men samtidigt vara varsamma på att inte följa trender utan att reflektera. Ibland är inte nytt nödvändigtvis bäst.

Barn behöver rika och varierade möjligheter att använda språket i ett sammanhang som är betydelsefullt för barnet. Det är viktigt att vi anpassar vårt pedagogiska arbetssätt, dels efter gruppens behov, men även efter det enskilda barnets behov. Genom att vara nyfikna på och knyta an till det enskilda barnet är det lättare att stötta barnet i dess språkliga utveckling.

I programmet använder vi oss av benämning föräldrar som samlingsbegrepp för vårdnadshavare.

Språkprogrammet innehåller fyra delar: A: teoridel, B: arbetsdel, C: riktlinjer och D-delen som innehåller praktiska tips, idéer, kopieringsunderlag, observationsverktyg med mera.

Detta dokument ska vara levande och bör utvärderas och uppdateras efter behov. Arbetsgruppen önskar att programmet ska inspirera, göra nytta och ge glädje.

Mimmi Arnberg Yvette Engström Despina Grammenidis

Marita Gullstrand Ewa Patko Agneta Persson Lotta Hjelmström

A-teoridel

Det är viktigt att förskolans verksamhet vilar på en vetenskaplig grund och utifrån fungerande erfarenheter.

I denna del ska vi titta närmare på några av de teorier och teoretiska utgångspunkter som används i Skärholmens kommunala förskolor.

SPRÅKTEORIER

De teoretiska utgångspunkterna från vilka forskare har studerat språkutveckling har skiftat de senaste decennierna och det finns olika teorier om hur språkinläring går till. Dagens språkforskning spänner över ett stort fält.

Med en enkel summering av hur forskning om barns språk har förändrats de senaste hundra åren kan man säga att man har gått från att i början på 1900-talet titta på barns språk utan hänsyn till innehåll och sammanhang till att numera se till många olika aspekter. Man studerar samspelet mellan det motoriska, förståndsmässiga/kognitiva, känslomässiga/emotionella och det språkliga. Barnets språkanvändning och växande förmåga att använda språket i olika situationer har kommit i fokus.

Barn lär sig språket bäst när de aktivt interagerar, det vill säga gör saker tillsammans. Vi kommunicerar med varandra för att skapa mening, för att göra oss förstådda och förstå andra. Språk och kommunikation utvecklas ur ett ömsesidigt beroendeförhållande till övrig utveckling. Det innebär att kommunikation och språkförmåga också är viktig för inläring och användning av andra förmågor.

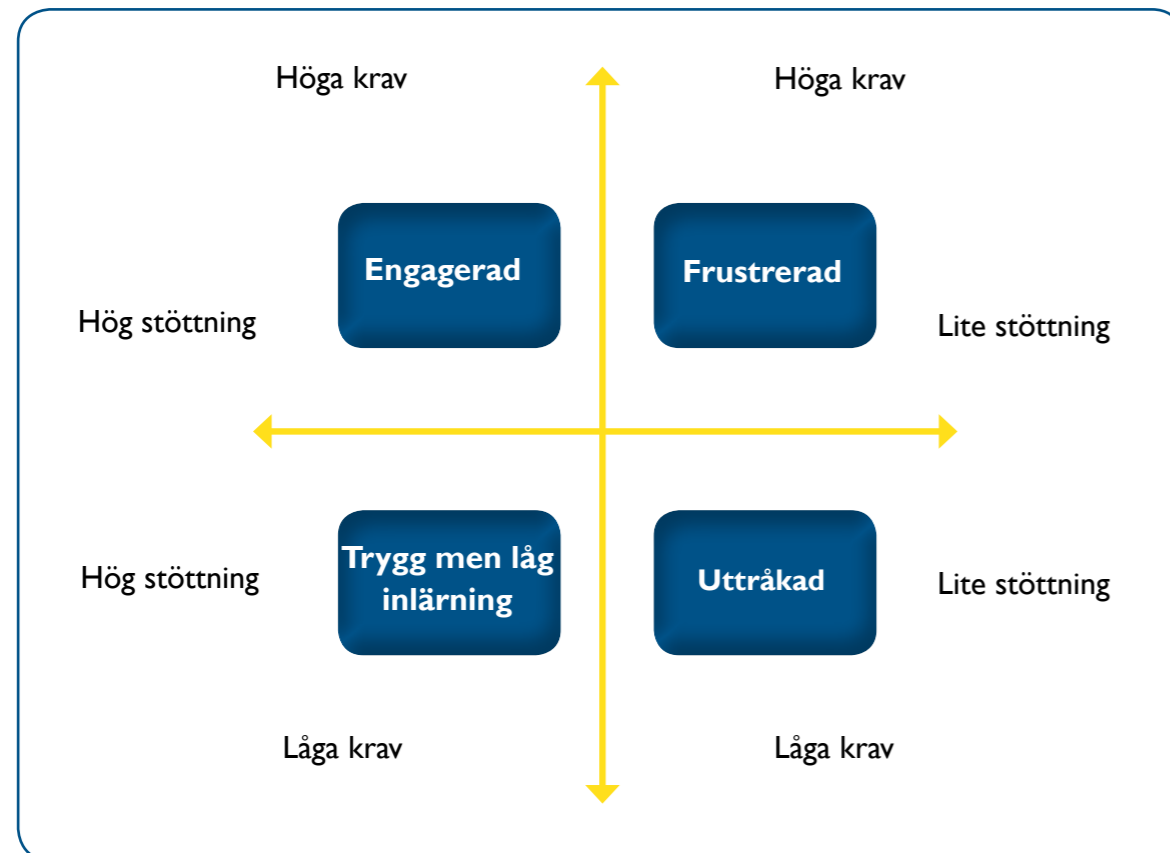
Språket är redskap för tänkande och handling som utvecklas i social gemenskap för att därefter bearbetas av individen. Människan har tillgång till ett utvecklat kommunikationssystem och kan använda sig av tidigare erfarenheter, värderingar och kunskaper i sin utveckling.

Närmaste utvecklingszon och stöttning

Den ryska psykologen Lev Vygotskij som levde mellan 1896 och 1934, var en teoretiker inom pedagogik och psykologi. Han intresserade sig för utveckling och lärande och såg människan som en biologisk och kulturell varelse.

Vygotskij menade att människor lär genom sociala och kulturella erfarenheter i ett samspel med andra. Han var intresserad av att ta reda på vad individen kunde göra när hon eller han fick hjälp av någon annan som var mer kompetent, oavsett om det var ett barn eller en vuxen. Vygotskij utgick från det individen kunde göra på egen hand och det som individen kunde göra med hjälp av andra. Området mellan dessa två nivåer kallade han för den närmaste utvecklingszonen. (Vygotskij, L. 1978)

På samma sätt som byggnadsställningen bär upp huset, som håller på att uppföras, stödjer den vuxne barnet som håller på att utvecklas (så kallad scaffolding). Gemensamt är att stötningen är tillfällig. Den ska inte finnas kvar i evighet utan monteras ned när huset respektive barnet klarar sig utan den. Med stöd av Lev Vygotskijs teorier”, anser den australienska språkforskaren Pauline Gibbons, att ”stöttning” är en viktig språkutvecklande strategi, se figur A (Gibbons, P. 2006).

Figur A. Gibbons modell - olika grad av stöttning

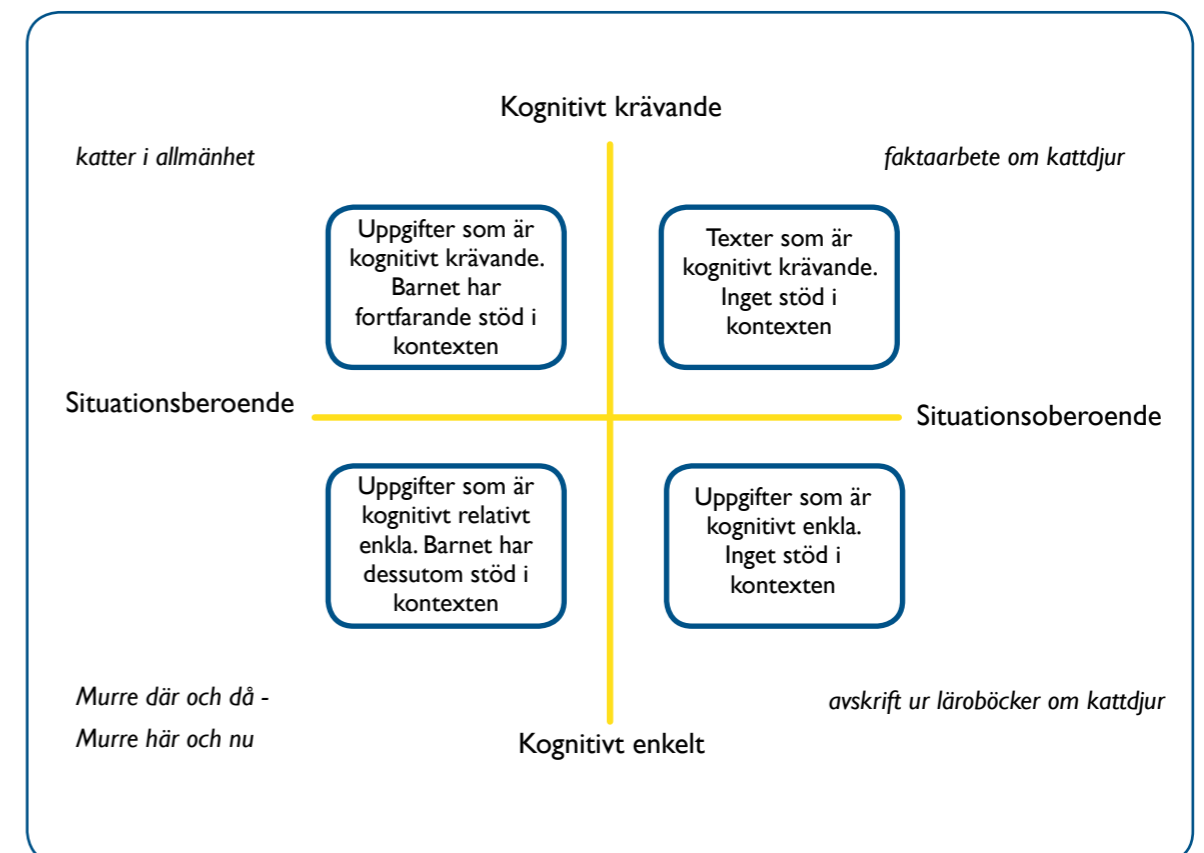
Gibbons, som har en bred erfarenhet av andraspråksundervisning i olika länder med fokus på hur man integrerar språk- och ämnesutveckling, har en sociokulturell syn på inlärninng och språk och menar att språket lärs in i samarbete och i möte med andra människor.

Ett utvecklande samtal skall alltid ge vissa utmaningar och ligga snäppet över barnets nivå för att vara utvecklande. Barnet måste få tillfälle att uttrycka komplicerade tankar och förskolan måste uppmuntra barnen att använda ett allt mer komplext och mångsidigt språk. Utgår vi från barnets intressen ökar deras engagemang och barnets tidigare kunskaper aktiveras. Detta resulterar i att vi successivt kan höja den språkliga nivån.

Cummins teorier

Enligt den Kanadensiske forskaren Jim Cummins lär sig flerspråkiga barn snabbt att använda sitt andraspråk i vardagssituationer, i ett kontext- och situationsbundet sammanhang med låg svårighetsgrad. I nästa utvecklingssteg kan den pedagogiska utmaningen ha en högre svårighetsgrad men bör fortfarande vara kontext- och situationsbunden. I nästkommande utvecklingssteg kan utmaningen innebära såväl hög svårighetsgrad som situationsobundet språk och tänkande. Cummins menar alltså att vi stödjer barnets språkutveckling genom att röra oss från det enkla och konkreta mot det svårare och mer abstrakta (Abrahamsson, T. & Bergman, P. 2005).

Uppgifternas svårighetsgrad kan delas upp i två olika delar, den kognitiva svårighetsgraden och graden av kontextbundenhet. Cummins modell beskriver situationsberoende och situationsoberoende inlärninng (se figur B). För att få syn på vilken språklig och tankemässig svårighetsgrad vi befinner oss på i de uppgifter vi ger barnen kan denna modell användas som tankestöd.

Figur B. Cummins modell

Veli Toumelas principer

En väl anlitad föreläsare, som flertalet av pedagogerna i Skärholmens kommunala förskolor har lyssnat till, är språkforskaren och filosofie doktorn i tvåspråkighet, Veli Toumela. Han anser att det är gynnsammare för språkutvecklingen att modersmålet och andraspråket får utvecklas sida vid sida. Han trycker på att pedagogerna ska ge barnen möjligheter att använda språket för att berätta, beskriva och förklara i varierade miljöer. Detta kan bland annat ske genom lek och arbete i smågrupper.

Toumela talar om fem språkpedagogiska principer:

- **Språkutrymme:** det handlar om att man ska fylla utrymmet med så mycket språk som möjligt. Lyssnandet är motorn i barnets språkutveckling och är den första delen i språkutrymmet som kallas ”input”. Den andra delen är språklig ”output” eller utflöde, det talade språket. Ett barn som får komma i kontakt med nya upplevelser som kläs i språk ges förutsättningar för språkutveckling.
- **Språkbruk:** handlar om att man ska använda ett allsidigt, mångsidigt, nyanserat språkbruk när man talar med barnet.
- **Upplevelser:** här hjälper vi barnet att klä sina upplevelser i ord. Genom att skapa nya samtalsämnen fördjupar vi barnets språk.
- **Språknivå:** genom att ligga snäppet ovanför barnets språkliga nivå sker en utmaning.
- **Begriplighet:** komplettera det ni säger med konkret material, tecken eller bilder. Genom att förtydliga blir det lättare för barnet att förstå.

(Veli Toumela, föreläsning: ”Att få en syl i vädret” riktad till förskolepersonal, framfört våren 2005 i Skärholmen Sadsdelsförvaltning)

- ...utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Skollagen § 15

B-arbetsdel

HUR GÖR VI?

I DEN HÄR DELEN BELYSER VI SEX OLIKA OMRÅDEN DET SPRÅKLIGA ARBETET KAN SKE UTFRÅN. OMRÅDENA ÄR UPPBYGGDA PÅ SAMMA SÄTT: INLEDNING MED MÅL, BAKGRUND, STRATEGIER OCH SIST MEN INTE MINST DISKUSSIONSFRÅGOR.

Ni lägger själva upp i vilken ordning och i vilken takt arbetet ska ske i. Med kunskap och medvetenhet synliggörs fler tillfällen där koppling till det dagliga språkarbetet kan ske. Ni kommer att upptäcka att några av förskolans läroplansmål, Lpfö 98/2010, är kopplade till texten.

Strategierna beskriver hur vi gör, bör och kan arbeta. Syftet med diskussionsfrågorna är att få igång samtal och reflektion i arbetsgruppen och i det dagliga arbetet. Ni ska se innehållet som en vägledning för det språkutvecklande arbetet.

INTERKULTURELLT FÖRHÅLLNINGSSÄTT

I Skärholmens kommunala förskolor står vi för ett interkulturellt förhållningssätt vilket innebär att varje pedagog i förskolan ser alla språk och kulturella perspektiv som viktiga. Vår utgångspunkt är att olikheter befruktar varandra och genererar utveckling.

*Hur barnens inneboende kompetenser kommer att utvecklas är beroende av barnets relation till sin omvärld.
Sheridan, S. & Pramling Samuelsson, I. (2009)*

Vad skiljer ett interkulturellt synsätt från ett mångkulturellt?

Begreppet interkulturell står, till skillnad från mångkulturell, för en process det vill säga en samverkan mellan olika kulturer för att skapa möjligheter till förståelse och ömsesidig respekt. Ett interkulturellt arbetssätt innebär att skapa miljöer och möten, där olika typer av dialog tillåts och där olika meningar och åsikter är accepterade.

En stor majoritet människor i världen använder ofta fler språk utöver modersmålet. Den ökade globaliseringen leder till att språkbilden förändras i världen.

För oss pedagoger i Skärholmens kommunala förskolor är det viktigt att vi vidgar synen över vad som är normen. Vi ska inte tolka världen genom ett ”sugrör” eller ha en förutfattad mening om vad som är normalt. Att fråga ett barn om det är svenskt, turkiskt eller franskt kan medföra att barnet blir förvirrat, osäkert och ifrågasatt då de inte tänker i de tankebanorna. Se barnet som den individ det är med allt vad det innebär med språk, kultur och personlighet. Se barnets olikheter som en resurs.

Många av våra barn har föräldrar, mor- och farföräldrar födda i ett annat land som barnet själv aldrig har besökt. De flesta av våra barn är födda i Sverige och ser Sverige som sitt hemland. Vi vet inte vilken kultur som råder i barnets familj, ofta kan det vara en blandning av flera då vi lever i en globaliserad värld. Vi talar idag om den postnationella medborgaren som flyttar runt i världen. Det skiljer sig åt hur familjer anpassar sig till sitt nya värdland. För en del är det viktigt att bibehålla sitt ursprung medan andra stävar efter att smälta in, ta efter kultur och språkliga mönster. Detta kallas för en ackulturationsprocess. En sådan process kan vara medveten eller omedveten. För oss pedagoger kan det vara viktigt att ta reda på hur familjen runt barnet tänker och hur man förhåller sig kring detta.

Förskolan är...

-en social och kulturell mötesplats som kan stärka denna förmåga och förbereda barnen för ett liv i ett alltmer internationaliserat samhälle. Medvetenhet om det egna kulturarvet och delaktighet i andras kultur ska bidra till att barnen utvecklar sin förmåga att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar.

Lpfö 98/2010

Ett interkulturellt arbetssätt innebär att möta föräldrarna med:

- **Öppenhet:** att vara nyfiken, ställa frågor, be föräldrarna beskriva.
- **Respekt:** förmedla att deras kultur och språk duger.
- **Reflexivitet:** varför gör jag så här? Mitt sätt att göra är inte det enda sättet.
- **Empati:** engagera sig i föräldrarna.

STRATEGIER

- Vi tar till vara barns frågor, tankar och idéer i ett lärande samspel där vi påverkas av varandra och för processer vidare.
- Vi värderar inte utan undersöker, reflekterar och är intresserade.
- Vi försöker förstå barns vidare värld här och nu.
- Vi är nyfikna och tar in det som händer i omvärlden. För att kunna fånga nya trender, tendenser och förändringar försöker vi utmana våra egna tankemönster.
- Vi är medvetna om vår egen roll utifrån vår egna etiska bakgrund och förstår hur ett mångkulturellt samhälle kan återspeglas i förskolan.
- Vi ser varje barn som en individ och inte som en representant för en grupp eller kultur.
- Vi ger barn med tillhörighet i olika kulturer bekräftelse och möjlighet att visa hela sin identitet, både hemma och i förskolan.
- Vi ger barnen möjlighet att i olika sammanhang få beskriva och berätta hur de känner och tänker.
- Vi visar ömsesidig respekt och nyfikenhet.
- Vi ser olikheter som en tillgång.
- Vi tar tillvara föräldrars kunskaper och erfarenheter.
- Miljön påverkas av vårt interkulturella arbetssätt.

DISKUSSIONSFRÅGOR

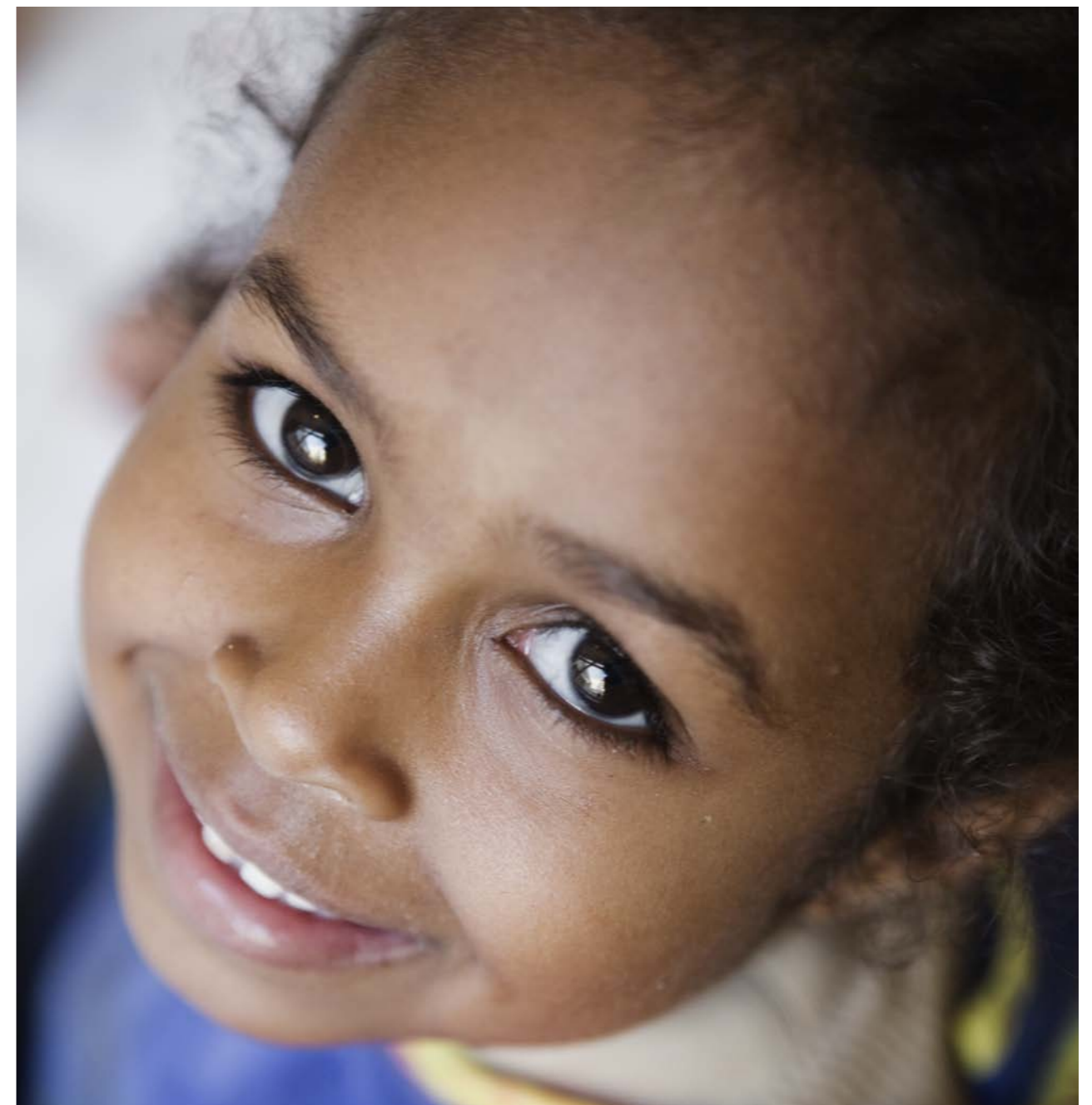
Gagnar det barnet att vi är nyfikna på familjen och familjebilden?

Vilka värderingar är du bärare av? Hur synliggör vi dem?

Vad betyder ett interkulturellt förhållningssätt för dig?

Hur ser man i er förskola att ni arbetar interkulturellt?

På vilket sätt är det en tillgång att arbeta i mångkulturella grupper?

MODERSMÅL

I Skärholmens kommunala förskolor strävar vi efter att ge varje barn som har ett annat modersmål än svenska möjlighet att utveckla sin förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål. Förskolan ska tillsammans med föräldrarna lägga grunden till flerspråkighet hos barn med andra modersmål än svenska om detta ligger i linje med föräldrars önskan.

*För de flesta föräldrar innebär det en ökad närhet till barnet om de kan använda sitt eget modersmål och tala till barnet på det känslospråk som de själva en gång mötte som barn.
Einarsson 2009*

De flesta människor i världen är två- eller flerspråkiga. Modersmålet är det språk som man lär sig under sina första år och är starkt knutet till känslor och upplevelser. Det finns många fördelar att ha tillhörighet till flera språk. Att kunna två eller fler språk betyder att man har tillgång till flera kulturer och känner sig hemma i fler sammanhang. Det underlättar att hålla kontakten med släkt och kamrater. Man kan känna sig delaktig i flera gemenskaper och kulturer och man kan öka sin förståelse för andra tankesätt. Samtidigt som barn lär sig sitt modersmål får de ta del av sin kultur(-er) och lära sig regler för samvaro och språkanvändning.

Förskolan ska...

-medverka till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att både utveckla det svenska språket och sitt modersmål.

Lpfö 98/2010

Modersmålet har en central roll för barnets fortsatta språkkunskaper. Barn med ett utvecklat modersmål får bättre möjligheter att lära sig svenska och därmed bättre förutsättningar för att utveckla sina kunskaper inom andra områden.

Modersmålstöd handlar inte om språkundervisning utan ska så långt som det är möjligt integreras i förskolans verksamhet.

Föräldrarna och hemmet utgör den viktigaste arenan för varje barns språkutveckling. Samarbete och samtal med föräldrar blir, precis som för alla barn, en förutsättning för att få veta mer om vad barnet har med sig av olika erfarenheter och för att klarlägga hur de vuxna tillsammans kan ge barnen goda möjligheter till språkutveckling.

Att stötta modersmålsutvecklingen kan vara viktigt för barnets identitets-, kunskaps- och språkutveckling. I hemmet och i förskolan utvecklas språken olika i olika domäner (Benckert, S., Håland, P. & Wallin, K. 2008). Läs mer om domäner på sida 41-42.

Den absolut viktigaste faktorn för att lära sig ett språk är motivationen. Barn som inte vill tala sitt modersmål kanske saknar anledning (-jag blir förstörd på svenska) eller känner sig obekväma, därför är det viktigt att öka barnets motivation.

För att tänka bra behöver jag ett rikt språk

Språk och tanke är nära förknippade med varandra, men för barn med svenska som andra språk kan ibland den tankemässiga (kognitiva) nivån vara betydligt högre än den språkliga (på andraspråket svenska). Det är mycket viktigt att vi inte begränsar barnens kognitiva utveckling genom att erbjuda alldeles för enkel stimulans på svenska språket ifall modersmålet är det starkaste språket. Med ett begränsat ordförråd får ett barn svårare att uppfatta, minnas, analysera och tolka intryck. Språket stödjer tanken och hjälper oss också att bearbeta våra känslor. Därför är det så viktigt att de flerspråkiga barnen får utveckla sitt modersmål parallellt med det svenska språket för att utvecklas både kognitivt, socialt och emotionellt.

Visste du att:

- det var först år 2009 som svenska klassades som officiellt språk i Sverige
- att om femtio år kanske arabiskan kommer att klassas som ett svenskt minoritetsspråk
- arabiskan är det näst största språket i Sverige
- enligt språkkartläggningen 2010 i Skärholmens kommunala förskolor, är det lika många barn i stadsdelen som har arabiska som modersmål som det är barn som har svenska som modersmål.

Nationella minoritetsspråk

Sedan år 2000 finns det fem officiella nationella minoritetsspråk i Sverige; finska, samiska, tornedalsfinska (meänkieli), romani och jiddisch. Utöver det har även teckenspråket en särställning som minoritetsspråk. Sveriges regering har klassat särskilda regioner, förvaltningsområden, där talare av dessa minoritetsspråk har rätt till särskild samhällsservice (förskolor, skolor m.fl.) på de olika språken. De har rätt att använda minoritetsspråken i privata och offentliga sammanhang. Erkännandet av minoritetsspråken är också ett uttryck för att dessa språk utgör en del av det svenska kulturarvet.

Två villkor måste uppfyllas för att språket ska få ställning som nationellt minoritetsspråk. Det ska vara ett språk och inte en dialekt. Det ska ha talats kontinuerligt i Sverige i minst tre generationer eller ungefär hundra år.

STRATEGIER

- Vi är nyfikna och positivt inställda till flerspråkighet.
- När vi har tillgång till flerspråkig personal uppmuntras de att synliggöra sin flerspråkliga kompetens och kulturtillhörighet.
- Vi visar intresse för barnets modersmål och uppmuntrar föräldrar att använda modersmålet när de pratar, läser eller berättar något för sitt/sina barn.
- Vi försöker så långt det är möjligt att integrera modersmålet i den pedagogiska verksamheten och använda den i den ordinarie verksamheten.
- Vi erbjuder och uppmuntrar föräldrar att låna böcker och material på olika språk och från olika kulturer.
- Vi ger föräldrarna möjlighet att ta del av information och kunskap om modersmålet betydelse för barnets språkutveckling.
- En gång per år kartläggs antal språk som är aktiva hos barn och förskolepersonal för att underlätta planeringen av den språkliga miljön.
- Förskolepersonalen genomför en domänkartläggning av barnets språkmiljö tillsammans med barnets familj när barnet börjar på förskolan, se D-delen.

DISKUSSIONSFRÅGOR

Vilka tillfällen erbjuds barnet att tala/lyssna till sitt modersmål?

Hur tar vi tillvara flerspråkig personals språk- och kulturkompetens?

Hur stödjer/uppmuntrar vi föräldrarna att använda sitt modersmål med barnet?

Har barnet möjlighet att leka med andra barn som talar samma språk? Kan detta utvecklas?

Hjälper barnen varandra när någon inte förstår? Hur kan vi uppmuntra detta?

Vad gör vi om barnet inte har tillgång till någon som talar samma språk?

Hur arbetar vi för att öka barnets motivation till att använda modersmålet?

Hur följer vi upp och hur använder vi oss av resultatet från den årliga språkkartläggningen?

Vad är föräldrarnas tankar till användning av modersmålet?

Hur bemöter vi föräldrar som inte vill att barnet ska få stöd och träning i sitt modersmål?

SPRÅKUTVECKLANDE ARBETSSÄTT

I Skärholmens kommunala förskolor ska allt arbete i förskolan vara språkutvecklande och den pedagogiska miljön ska anpassas efter barnets behov.

Lärandet ska ske i vardagliga, lekfulla och för barnet meningsfulla sammanhang och det är viktigt att barnets välbefinnande, kreativitet, lek, sociala samspel samt lärande lyfts fram. Barnen ska även få möjlighet att utveckla och behärska olika språk- och textområden.

I förskolans uppdrag ingår att arbeta språkutvecklande med alla barn. All forskning ger belägg för att språkutveckling är mest intensiv i förskoleåldern. Att arbeta språkutvecklande innebär att ha fokus på språket i hela dagens lärande. För detta krävs lyhörda, medvetna pedagoger och en stimulerande miljö som väcker nyfikenhet på språket i både tal och skrift. Barnets språkutveckling påverkas av den miljö det vistas i och barnets begreppsutveckling bygger på upplevelser och erfarenheter. Det är viktigt att vi anpassar vårt pedagogiska arbetssätt, dels efter gruppens behov, men även efter det enskilda barnets behov. Barn kommunicerar när de vill förmedla något och när det är någon som lyssnar. Det är viktigt att förskolan skapar olika aktiviteter som inspirerar till samtal. Det är pedagogens uppgift att stimulera barnet på ett sätt som dels bygger på barnets tidigare kunskaper och erfarenheter, och dels ge nya utmaningar så det sker en ständig utveckling.

I förskolan ska...

- hänsyn tas till barnens olika förutsättningar och behov. Detta innebär att verksamheten inte kan utformas på samma sätt överallt och att förskolans resurser därför inte ska fördelas lika.

Lpfö 98/2010

All språkinläring bör ske i så meningsfulla och naturliga sammanhang som möjligt. Det innebär till exempel att barnet lär sig bäst om djur och växter när de är ute i naturen.

Pedagogerna stöttar bäst genom att fokusera på innehållet i det barnet säger, inte på formen eller den formella korrektheten. Först när barnet använder ett mer komplext språk är det intressant att titta på korrektheten. Det är mer utvecklande att utvidga samtalsämnet och uppmuntra barnet att berätta mer än att korrigera barnet genom att upprepa barnets mening korrekt.

Förutsättningarna för en rik språk- och lärandemiljö är engagerade pedagoger som ser, uppmuntrar, bekräftar och utmanar barnet. Det innebär helt och hållet närvarande pedagoger som är genuint intresserade av vad barnet uttrycker i ord och handling. Språklig utveckling är beroende av utveckling inom andra områden.

Det är viktigt att få barn att tala och reflektera. Små barn kommunicerar med hela kroppen och som vuxen gäller det att förstå vad det lilla barnet vill uttrycka. Men oavsett om barnet kan uttrycka sig verbalt eller gör det kroppsligt, så söker de alltid mening och det är i denna meningssökande process barnets perspektiv blir synligt. Ta vara på mångfalden av barnets idéer och skapa och fånga situationer för att utmana barnets tankar. Ge dem många möjligheter att uttrycka sig genom till exempel rörelse, skapande aktiviteter, drama m.m.

Barnet behöver höra språk, input, för att bygga upp ett rikt språk och det är därför viktigt att sätta ord på vad vi gör och hur vi gör det tillsammans. I början av språkutvecklingen bör språket ha direkt anknytning till det barnet upplever för att vara begripligt, det vill säga situationsbundet och innehålla vardagliga begrepp för att sedan utvecklas till ett mer situationsoberoende och abstrakt språk.

För att barnet ska ges möjligheter att lyssna, tala, reflektera och utmanas anser forskningen att barn och pedagog dagligen ska mötas i små grupper där barnet ska få möjlighet att prata mycket, output. Barnet behöver både höra och använda språket (Se D-delen, Veli Toumelas fem principer).

Faktorer som främjar språkinläring

- Självkänsla
- Trygghet
- Närhet
- Motivering och behovet av att bli förstådd
- Förebilder
- Förstå sammanhang
- Lugn och ro
- Positivt bemötande och positiv inställning
- Upprepningar
- Variation

Faktorer som försvårar språkinläring

- En stressig och bråkig miljö
- Begränsad möjlighet att tala språket
- Språk med låg social status
- Fördomar inklusive dåliga råd
- Bristande stöd
- Sorg och oro

(...)därför är det inte tillräckligt att enbart stimulera språket. För en optimal språkutveckling krävs en allsidig stimulans inte minst via problemlösning och sociala erfarenheter.
(Svensson, 1998)

Språkets olika nivåer

Inom språkvetenskapen indelas språket i olika nivåer (se figur C). Talet är det främsta uttrycket för språkförmågan. För att fullständigt behärska ett språk behöver man kunskaper inom flera olika områden. Man behöver förstå hur man använder språket (pragmatisk kunskap), Man behöver förstå ordens innerbörd och mening (semantisk kunskap) och man behöver uppfatta och själv producera språkljud (fonologisk kunskap). Man har i en klassisk longitudinell studie funnit att det finns ett starkt samband mellan tidig fonologisk medvetenhet och senare framgång i läsinlärning (Lundberg, I & Frost, J & Petersen, O.P. 1988). Att lära barn leka med ordets fonem är en bra förberedelse för framtida läsande. Barn som har en bättre förmåga att kunna analysera ljudenheterna i ord lär sig också snabbare att läsa (Klingberg, T. 2011). Språket är hierarkiskt sårbart. Om störning har drabbat djupare nivåer blir konsekvensen att alla nivåer påverkas. Men om endast ytan, fonologin drabbas, kan störningen isoleras till enbart denna nivå. Det innebär att ju fler nivåer som är drabbade desto sämre är prognosen.

Att vara språkligt medveten innebär att kunna byta perspektiv, det vill säga rikta uppmärksamheten från ordens betydelse, till ordens form som är en absolut förutsättning för att lära sig läsa och skriva. (M.Westerlund, 2009)

Figur C. Triangel Inspirerad av Elisabeth Frykhammars föreläsning våren 2005, Specialpedagogiska institutionen, individ, omvärld och lärande Stockholm

Genrekompetens

Ett språkutvecklande arbetssätt innebär till exempel att stödja barnet att klara av att sätta sig in i olika personers perspektiv på händelser. Barn och vuxna, är medlemmar i olika grupper som till exempel familj, kamrater och förskola/arbete, med olika kulturer. För att röra sig obesvärat mellan de olika grupperna måste man känna till gruppernas olika koder och tolkningsmönster. Språket används inom olika områden och många barn behärskar vardagsspråket väl men när de förväntas använda ett mer avancerat språk blir det svårt.

Förskolan ska...

- sträva efter att varje barn utvecklar ett nyanserat talspråk, ordförråd och begrepp samt sin förmåga att leka med ord, berätta, uttrycka tankar, ställa frågor, argumentera och kommunicera med andra.

Lpfö 98/2011

När man talar om genrer kan det handla om olika sorters litteratur som barnböcker, deckare, dikter, telefonkatalogen, telefonsamtal, nyheter, sagor och recept med mera. Vi ska ge barnen i Skärholmens kommunala förskolor möjlighet att förbereda sig för olika typer av texter genom att använda språket inom olika former av aktiviteter. Öka förståelsen hos barnet för vad de själva upplever som fakta, kan upplevas på ett annat sätt av någon annan person. Träna barnet att argumentera genom att ställa olika tänkbara synsätt mot varandra.

I D-delen på sida 45-46 finns en arbetsmall och tips på hur du och dina kollegor kan arbeta vidare med Genrekompetens.

I förskolan ska...

- den pedagogiska verksamheten anpassas till alla barn i förskolan. Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd än andra ska få detta utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar.

Lpfö 98/2010

STRATEGIER

- Vi strävar efter att all språkinläring ska ske i meningsfulla sammanhang.
- Vi fokuserar på innehållet, inte på formen.
- Vi uppmuntrar, utmanar och bekräftar barnet.
- Vi erbjuder barnet möjlighet till stort talutrymme genom att arbeta i mindre grupper.
- Vi ger barnet möjligheter att reflektera och argumentera.
- Vi har höga förväntningar och tilltro till barnet och dess förmåga.
- Vi utmanar barnet i dess lärande.
- Vi känner till barnets unika behov och utgår ifrån dem. Barnet utgår från egna erfarenheter och ges möjlighet att relatera nya kunskaper till egna begrepp och får möjlighet att förstå det sammanhang som kunskaperna presenteras i.
- Genom dialog och samtal får barnet ge uttryck för uppfattningar och känslor, formulera problem och argumentera i syfte att främja språk-, kunskaps- och identitetsutveckling samtidigt som det tillägnar sig nya begrepp.
- För barn som uppvisar språkliga svårigheter upprättar vi en handlingsplan.
- Vi använder oss av den specialkompetens som finns inom Skärholmens stadsdel där det bland annat ingår specialpedagoger, talpedagog och psykolog.
- Vi använder oss av Stockholms stads självvärderingsunderlag/självskattningsschema för att analysera, utvärdera och utveckla det egna arbetet och den språkliga miljön (se del C).
- Miljön på förskolan är utmanande och inspirerar till språkutvecklande aktiviteter.
- Vi observerar och följer barnens språkutveckling över tid.

DISKUSSIONSFRÅGOR

Vilka begrepp och ord är möjliga att lära sig i våra miljöer?

Hur varierat och utbyggt är vårt eget ordförråd?

Hur arbetar vi med läroplanens strävandemål för språk och kommunikation?

Hur stöttar vi barn som är sena i sin språkutveckling?

Vad är en språkutvecklande miljö?

Hur kan vi utveckla den språkliga miljön?

Hur skapar vi tillfällen till samtal?

Hur mycket talutrymme får barnet och hur mycket talutrymme tar vi vuxna?

Deltar alla barn i samtal? Finns det tysta barn och hur uppmuntrar och stöttar vi dem att tala?

På vilket sätt arbetar vi med olika språkliga genrer?

Hur dokumenterar vi barnets språkliga utveckling?

SAGOLÄSNING, BERÄTTANDE OCH BARNBÖCKER

I Skärholmens kommunala förskolor är sagoläsning och berättande en viktig del i det språkutvecklande arbetet.

Sagor främjar ordförråd, utökar förmågan till empati, stimulerar fantasin, tillåter barnet att skapa identifikationsobjekt, kan lösa problem åt barnet med symbolisk hjälp, skapar stunder av gemenskap och trygghet kring själva sagoläsningen eller berättandet. (Myndigheten för skolutveckling, 2008)

Förutom en trevlig stund tillsammans bidrar högläsning till att ge barnen ett större ordförråd, bättre uttal, tillfälle för samtal, reflektion och erfarenhetsutbyte. Barnet får på så sätt modeller för sitt eget berättande och får lära sig hur berättelser kan byggas upp. Barnet möter vidare nya ord som det kanske inte stöter på i vardagliga samtal och bekantar sig med skriftspråket. Intresset för läsning och litteratur stimuleras samtidigt som barnet får öva uppmärksamhet och koncentration (Lundberg 2006).

Sagotering

Ett sätt att arbeta med sagor och återberättande är sagotering och det du behöver är ett häfte per barn, en penna och lite fantasi.

Sagotering innebär att alla barn får en egen stund tillsammans med en pedagog där:

- barnet berättar fritt enkla små berättelser
- pedagogen lyssnar och skriver ner ordagrant vad barnet säger
- därefter läser pedagogen upp texten för barnet som får möjlighet att ändra eller lägga till
- när barnet godkänt sin text sparas den i barnets egen bok.

Samla alla barnets berättelser under en tid. De yngsta barnens berättelser kan till en början bestå av enstaka ord. På det här sättet blir barnets språkutveckling väldigt tydlig och ett bra underlag för fortsatta observationer. Dessutom ger tillfället en egen stund tillsammans.

Så här kan du säga till/instruera barnet:

- berätta en saga precis som du vill
- jag skriver upp den
- när den är färdig läser jag den för dig, så du kan ändra på något i fall du vill

”Att berätta för någon annan tycker jag är kul och så när man får berätta tillräckligt, hur länge man vill. Och så när prinsessan får nya kläder i sagan och så”.
(Veronica 5 år, ur boken *Berätta för mig!* Gramstrup Olofgörs, L. 2008)

Litteracitet

Litteracitet är en bred och samlad beteckning på aktiviteter som är kopplade till och innefattar läsning och skrivning. Litteracitet handlar om hur barn socialiseras och förbereds inför läs- och skrivutveckling i det samhälle som de växer upp i. Det ställs betydligt större krav på litteracitet idag än det gjordes för bara 50 år sedan.

Våra barn kommer att möta en värld som kräver hög flexibilitet. De måste läsa och tänka kritiskt och bo och arbeta i många olika sammanhang. De behöver lära sig umgås med det skrivna ordet redan från början (Benckert,S, Håland,P. och Wallin,K. 2008). Vi ska ge dem tillgång till skrifter i många olika former som till exempel böcker tidningar, minneslappar, kalendrar med mera.

Förskolan ska...

- sträva efter att varje barn utvecklar intresse för bilder, texter och olika medier samt förmågan att använda sig av, tolka och samtala om dessa.

Lpfö 98/2010

STRATEGIER

- Sagor och berättelser används ofta av pedagoger för att stödja barnens språkutveckling.
- Barn får ”modeller” för sitt berättande.
- Det finns barnböcker på svenska och på andra språk.
- På några språk erbjuder vi ljudböcker.
- Vi arbetar med genrekompetens där barnet tränas i olika texttyper.

DISKUSSIONSFRÅGOR

Får litteraturen vi använder tillsammans med barnen oss att tala om ting bortom här och nu?

Ger litteraturen grund för lek och identifikation?

Får barnet vara med och tolka böckerna?

Har barnet tillgång till ett varierat och lockande material för egen läsning och skrivning?

Hur agerar vi pedagoger som förebilder? Läser och skriver vi så att barnet ser?

Hur drar vi in barnet i vårt läsande och skrivande?

Hur ger vi barnet möjlighet att uppleva berättelser av olika slag och själva få möjlighet att berätta för intresserade lyssnare?

Hur stöttas barnets förmåga att rikta uppmärksamheten på själva språket?

Får barnet använda rim, ramsor och språklekar?

Vilket syfte har vi med läsningen?

Blir alla barn lästa för?

Har barnen tillgång till böcker för självständigt läsande?

Hur använder vi barnens egna erfarenheter utanför förskolan?

Hur kan vi använda multimedia som kommunikationsmedel?

Ges barnet genom den befintliga litteraturen möjlighet att stifta bekantskap med människors olika känslor, kulturer och genus?

Ditt barns lycka eller olycka kan du inte göra så värst mycket åt. Men en sak kan du göra. Du kan visa honom var det finns tröst att få, när han är ledsen och glädje och skönhet, när han tycker att livet är grått, du kan ge honom vänner som aldrig sviker. Ja du kan visa honom vägen till boken.

Astrid Lindgren

FÖRÄLDRADIALOG

I Skärholmens kommunala förskolor ska alla föräldrar och barn få en god introduktion där språket och kulturen präglar det första mötet med föräldrar. Förskolan ska erbjuda rika tillfällen för dialog med föräldrarna om barns språkutveckling. Tillsammans med föräldrar följer vi upp barnets språk- och kunskapsutveckling, både i modersmål och i det svenska språket, i olika mötesformer, under barnets hela förskoletid.

Föräldrarna är förebilder för sina barn och viktiga för barnets självuppfattning och personlighetsutveckling. Barnet ska känna att det har rätt till hela sitt jag och ges möjlighet att visa hela sin identitet både hemma och i förskolan. Vi lägger stor vikt vid att föräldrar och barn ska få en positiv start när barnet börjar förskolan. Vi förmedlar att inskolningen går ut på att mötas i stället för att fokusera på separation. Redan under invänjningen får föräldrarna redovisa för barnets språkliga domäner. Se Domänkarta i D-delen.

STRATEGIER

- Vi ser föräldrarna som en resurs och arbetar för att utveckla ett gott samarbete.
- Vi tar tillvara föräldrars kunskaper och erfarenheter.
- Vi ger föräldrarna möjlighet till insyn, delaktighet och samverkan i förskolans arbete kring barnens språk- och kunskapsutveckling.
- Vi uppmuntrar och underlättar för familjerna med samma modersmål att knyta kontakt med varandra.
- Förskolan använder tolk vid behov för att underlätta kommunikationen vid exempelvis utvecklingssamtal och föräldramöten.
- Föräldrar erbjuds muntlig information i stället för skriftlig om de önskar. Det gäller även för information som skickas till hemmen.
- Vi för fortlöpande samtal om barnets trivsel, utveckling och lärande både i och utanför förskolan samt genomför utvecklingssamtal.
- Vi ger föräldrarna möjlighet att utöva inflytande över hur målen konkretiseras i den pedagogiska planeringen.
- Vi ser till att föräldrarna blir delaktiga i utvärderingen av verksamheten.
- Vi erbjuder många olika mötesformer med föräldrarna som föräldrasamtal, föräldraträffar, utvecklingssamtal, spontana möten, nätverksmöten och möten inför skolstart.

DISKUSSIONSFRÅGOR

Hur introduceras nya föräldrar i arbetet med språk och kommunikation?

Vilka förväntningar har vi på föräldrarna? Vilka har föräldrarna på oss?

Vilken roll har föräldrarna hos oss?

Hur blir föräldrarna viktiga?

Hur deltar föräldrarna i arbetet kring barnens språk- och kunskapsutveckling?

Hur använder vi föräldrarna som resurs?

Vet vi vad föräldrar tycker och tänker om förskolan?

Hur gör vi för att få föräldrar att känna sig delaktiga?

Hur bjuder vi in föräldrar att delta på föräldramöten?

Förskolan...

- arbete med barnen ska ske i ett nära och förtroendefullt samarbete med hemmet. Föräldrarna ska ha möjlighet att inom ramen för de nationella målen vara med och påverka verksamheten i förskolan.

Lpfö 98./2010

PEDAGOGISK DOKUMENTATION MED SPRÅKLIG ANKNYTNING

I Skärholmens kommunala förskolor ska vi genom observationer och reflektion synliggöra vilka läroprocesser barnen befinner sig i. Med hjälp av den pedagogiska dokumentationen får föräldrar och andra intresserade inblick i verksamheten. Den är samtidigt ett hjälpmedel för pedagoger att få syn på sitt eget förhållningssätt och kan vägleda hur verksamheten vidareutvecklas.

Barns lärande sker kontinuerligt i förskolan. Observationer och pedagogiska dokumentationer ger underlag till samtal, bidrar till utveckling av arbetet och synliggör vilka läroprocesser barnet befinner sig i. Den utgör också grund för pedagogernas utvärdering och vidare planering. Vi ser reflektion som en tankeprocess och att reflektera tillsammans med sina kolleger gör att vi kan öka förståelsen för barnets vardag så att vi får en allsidig bild av barnet och verksamheten. Det är viktigt att barnet, tillsammans med andra barn och pedagoger, får möjlighet att resonera och fundera kring den pedagogiska dokumentationen. På så sätt får barnet förståelse för hur man lär och utvecklas tillsammans och kanske insikt om att det ingår i ett större sammanhang. Reflektion och att utgå ifrån barnets behov och intresse öppnar upp för rika möjligheter till språk-utveckling. Den gemensamma reflektionen ökar barnens konsekvenstänkande, ansvarstagande och förmåga att förhandla.

STRATEGIER

- Vi ger varje individ den tid den behöver i sin tankeutveckling.
- Barnet får berätta om vad det varit med om, vad det blivit nyfiken på och samtidigt lära sig att lyssna på sina kamrater.
- Vi bygger vidare och introducera nya aktiviteter där nya ord och begrepp synliggörs.
- Vi ser dokumentations- och reflektionsarbete som en del av i det dagliga arbetet tillsammans med barnen.
- Vi använder barns teckningar och andra arbeten som grund för reflektion.
- Vi använder oss av mediala verktyg som digitalkamera, video, dator samt dramatiseringar, bilder, sagor m.m. för att visualisera barns upplevelser.
- Vi resonerar tillsammans med barnen kring dokumentationen och ställer öppna frågor kring innehållet.
- Vi skapar mötesplatser och miljöer där barnen kan prova olika uttrycksformer.

DISKUSSIONSFRÅGOR

Hur utmanar vi barnets nyfikenhet och viljan att lära?

Hur arbetar vi med pedagogisk dokumentation?

Hur dokumenterar vi barnets språkliga utveckling?

Hur använder vi den pedagogiska dokumentationen för utveckla den språkliga miljön?

Får barnet vara med och påverka hur och om det ska dokumenteras offentligt?

Hur ökar vi barnets inflytande?

I förskolan ska...

- varje barns utveckling och lärande kontinuerligt och systematiskt dokumenteras, följas upp och analyseras för att det ska vara möjligt att utvärdera hur förskolan tillgodoser barnen möjligheter att utvecklas och lära i enlighet med läroplanens mål och intentioner.

Lpfö 98/2010

C-riktlinjer

ANSVARS FÖRDELNING – ALLAS ANSVAR

FÖRSKOLECHEFEN FÖR VARJE FÖRSKOLEENHET

ANSVARAR FÖR ATT:

- ge förutsättningar och stöd till pedagoger för att de ska kunna genomföra läroplanens intentioner
- skapa en organisation där engagemang, attityd och interkulturellt förhållningssätt präglar hela förskolan
- dokumentation av barnens språkutveckling påbörjas
- har en plan så att alla pedagoger på sikt får kompetensutveckling om flerspråkiga barns språk- och kunskapsutveckling
- föräldrar har möjlighet till insyn, delaktighet och samverkan i förskolans arbete kring sitt barns språkutveckling
- beakta mångfaldsperspektivet och tillvarata personalens flerspråkighet som en tillgång
- implementera språkprogrammet

PEDAGOGERNA PÅ VARJE FÖRSKOLA ANSVARAR FÖR ATT:

- barnet utvecklar sin identitet och känner trygghet i den
- följer och dokumenterar barnens språkutveckling
- håller sig uppdaterade om vad ett språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt innebär och använder det i sitt arbete
- i samband med utvecklingssamtal och andra möten med föräldrar fokusera på språket att uppmuntra barnen att använda modersmålet och se till att det finns material och litteratur på olika språk och från olika kulturer i förskolan

FÖRSKOLECHEFEN OCH PEDAGOGERNA PÅ VARJE FÖRSKOLA

ANSVARAR GEMENSAMT FÖR ATT:

- en interkulturellt förhållningssätt genomsyrar förskolans arbete och utgör en grund för det språkutvecklande arbete
- flerspråkiga barn får stöd i att utveckla en flerkulturell tillhörighet
- föräldrar får information om modersmål och flerspråkighet
- skapa goda former för möten och samverkan mellan föräldrar och förskolan
- språkprogrammet blir ett levande dokument som används i olika pedagogiska forum
- det språkliga arbetet utvärderas och följs upp

DISKUSSIONSFRÅGOR

Hur fungerar organisationen på vår förskola när det gäller språkligt arbete?

När och hur följer vi upp det språkliga arbetet?

SJÄLVVÄRDERING AVSEENDE UTVECKLING OCH LÄRANDE INOM FÖRSKOLAN

Språkutveckling och kommunikativ förmåga

1. Barnen erbjuds möjligheter till exempelvis sång-, sagostunder och berättande.
2. Barnen har tillgång till musik och barnlitteratur. Språkutvecklande material finns tillgängligt för barnen i den dagliga verksamheten genom läsande och berättande samt språklekar integrerade i förskolans olika moment.
3. Pedagogerna ger barnen utifrån deras intressen och behov, samt utifrån läroplanens mål och riktlinjer, planerade tillfällen till varierande tal-, sång-, rim- och ramslekar, skriv- och läserfarenheter genom att berätta och samtala om såväl barnens som pedagogernas erfarenheter och upplevelser.
4. Viss dokumentation och uppföljning av språkutveckling (även med hänsyn till flerspråkighet) sker och leder till planering tillsammans med barnen av utmanande och språkutvecklande aktiviteter. Genom dialog och samtal med barnen får barnen ge uttryck för sina uppfattningar och känslor, formulera problem och argumentera i syfte att främja språk-, kunskaps- och identitetsutveckling och samtidigt tillägna sig nya ord och begrepp.
5. Pedagogerna använder dokumentation som verktyg för reflektion och planering för att följa upp och fördjupa bilden av verksamheten. Barns och föräldrars inflytande ökar genom tydlig återkoppling av barns lärande i relation till aktuella verksamhetsmål. Pedagogisk dokumentation används i olika former av kompetensutveckling.
6. Barnens språk-, läs- och skrivutveckling utmanas medvetet genom att reflektera tillsammans med barnen. Pedagogisk dokumentation används för att följa upp barns språkutveckling och kommunikativa förmåga. Det används som underlag för att öka förståelsen för hur barnsspråkliga och kommunikativa förmåga utvecklas samt för att planera det arbetet utifrån barngruppens behov och verksamhetens aktuella mål.

(ur Självvärdering avseende utveckling och lärande inom förskolan. Stadsledningskontoret, Förnyelseavdelningen 2009)

HÄR ÄR EN GENERELL SAMMANFATTNING KRING SPRÅKUT- VECKLING BLAND BARN I FÖRSKOLEÅLDERN 1-6 ÅR

1-2 år

Vid ettårsåldern har barnet 2-3 ord, vid 1 ½ år ca 20 ord. Barns språk börjar med gester, ”icke språkljud”, mimik och kroppsspråk. När barnet är ca ett år börjar det uttala ”ord” som uppfattas som språk. Barnet börjar benämna konkreta saker som finns i dess omgivning och har ett begränsat ordförråd, oftast bestående av enstaka ord, det så kallade ettordsstadiet. I detta stadie använder barnet samma ord för en mängd olika företeelser. Barnet kan dock visa att det vet skillnaden mellan de olika företeelser som de kallar vid samma namn (till exempel att hund kan betyda olika sorts djur). När barn blir mer medvetna och avsiktliga i sin kommunikation, blir också kommunikationen alltmer avancerad. I 1½ -2 års åldern börjar de kombinera ett par ord till enkla satser. Ofta används orden som påståenden eller för att begära något. Barnet förstår mer än det kan uttrycka.

2-3 år

I denna åldern kommer barnet in i en mycket aktiv språklig period. Mognadsprocessen ger det förmågan att uppfatta och imitera språkets struktur. Vid 2-2 ½-års ålder börjar barnet använda tre eller fyra ord tillsammans och kan ha ett ordförråd på ca 300 ord (200-2000). Tvååringar kan oftast använda jag och du på rätt sätt. Genom att vuxna konsekvent benämner och kommenterar det som barnet uppmärksammar, får barnet möjlighet att associera orden med dessa saker eller händelser. Vanligast med substantiv och verb. Benämner sig själv med namn, inte pronomen. Till exempel Lisa gå ut. Kommenterar språkligt vad det gör språk och rörelse utgör i många situationer en enhet, exempelvis låter barnet ofta när det springer.

3-4 år

Ordförrådet växer snabbt under denna period, 3-åringens aktiva ordförråd närmar sig 1000 ord. Orden kan även ha symbolvärde, används även för icke närvarande situationer. Barnet strävar medvetet att lära sig nya ord. Prepositioner används mer korrekt i takt med barnets ökade erfarenheter. Vanligt med frågor barnet vet svaret på, ett sätt för barnet att kontrollera det egna språket. Barnet är nu mer språkligt påverkbart, i 2-års åldern måste man fysiskt handleda barnet, nu går det att språkligt leda det. Enkla tidsord som till exempel ordet ”vänta” får konkret innebörd. Ordlekar roar barnet, rim och ramsor uppskattas.

4-5 år

Ordförråd på ca 1500-2000 aktiva ord. Denna ålder är den mest språkligt aktiva perioden under förskoleåldern. Ofta når frågandet sin topp. Barnet frågar hur och varför, inte alltid för att få svar utan för att kontrollera de egna formuleringarna. Barnet talar mycket och kommenterar nästan alltid sin aktivitet. De första räkneorden börjar få klarare innehåll. 4-5 åringen njuter av den språkliga aktiviteten. Leken med ord och rytm är ofta intensiv. Gillar att använda svåra och krångliga ord. Barnet kan nu använda språket medan det gör andra saker, tex äter, tidigare krävde dessa aktiviteter alltför stor koncentration. Man brukar säga att 3-åringen erövrar språket och att 4-åringen använder det!

5-6 år

Ordförråd ca 2 500- 3 500 aktiva ord och nu är barnets passiva ordförråd uppe i ca 10 000 - 14 000 ord. Det tidigare språkflödet ersätts av ett mer vuxet och kontrollerat språk och ordförrådet i sig ökar inte lika snabbt som tidigare. Frågar mer om sådant det vill ha svar på.

Språkets uppbyggnad börjar alltmer likna det vuxna med väl uppbyggda meningar och riktiga böjningar av orden. Möjligheten att förstå abstraktioner ökar.

(Utformat med inspiration från *Förskoleålderns psykologi* av Ulla-Britta Bruun (1978) samt *Barn i början – språkutveckling i förskoleåldern* av M. Westerlund (2009))

OBS! Ha i åtanke att när man räknar antal ord som barn säger är detta egentligen ett tveksamt sätt att beskriva språkutveckling eftersom den utvecklingen handlar om så mycket mer än ord.

Visste du att: vuxna har ett aktivt ordförråd på ca 20 000 - 50 000 ord?

När bör man vända sig till talpedagog/ logoped?

- När ett barn i 2-årsåldern inte har kommit igång med att prata
- När en 3-åring har svårigheter att göra sig förstådd inom den egna familjen
- När en 4-åring har svårt att göra sig förstådd av andra än sina närmaste
- När ett barn visar sig ha svårt att förstå enkelt åldersanpassat tilltal
- När den språkliga utvecklingen upplevs vara påtagligt senare än barnets övriga utveckling
- När man känner oro över barnets språkutveckling

ATT HÅLLA SIG UPPDATERAD

Inom Skärholmens kommunala förskolor utgår vi från att lärandet pågår hela livet - det livslånga lärandet.

Detta innebär att det inte bara är barnen som lär sig och utvecklas i förskolan utan även pedagoger, ledare och föräldrar. Pedagogernas kompetens är helt avgörande för vilken kvalitet som är möjlig att uppnå i förskolan.

Att delta i kurser, utbildningar och nätverk är självklara delar av arbetet samt att hålla sig á jour med senaste forskning. Att ta emot studenter från lärarutbildningen kan vara ett annat sätt att hålla sig uppdaterad.

Inom Skärholmen förskolor strävar vi efter att all personal ska ha grundläggande kunskaper om flerspråkighet och interkulturalitet samt att kunskaperna kring språkutveckling ständigt utvecklas.

Pedagoger inom Skärholmens förskolor uppmuntras att använda stadsdelens språkprogram samt att på egen hand fördjupa sina kunskaper inom ämnet.

Inom varje förskola/enhet bör det finnas en ansvarig person eller grupp, med uppgift att förankra, utveckla och bevaka språkutvecklingsfrågor.

Vid nyanställningar beaktas och prioriteras mångfaldsperspektivet och flerspråkighet.

DISKUSSIONSFRÅGOR

Hur håller vi oss uppdaterade? Har vi en utvecklingsplan?

Hur många språk talas i gruppen? I förskolan?

Finns det personal som talar förskolebarnets språk?

Hur gör vi för att tillmötesgå behovet av flerspråkig personal?

Hur ställer vi oss till att omdirigera flerspråkig personal för att möta barnets behov av modersmålsstöd?

D -praktisk del

NU LÄMNAR VI DE TEORETISKA DELARNA OCH GÅR ÖVER TILL EN MER PRAKTISK DEL. HÄR HITTAR DU KOPIERINGSUNDERLAG SAMT MATERIAL/TIPS PÅ OLIKA SÄTT ATT ARBETA MED BARNETS SPRÅKUTVECKLING. SE MATERIALET SOM ETT "SMÖRGÅSBORD". PROVA OCH UTVÄRDERA. HITTA JUST DIN FAVORIT ATT ARBETA KRING.

En del av materialet är lånat av andra, vilket går att utläsa, något är framtaget inom förskoleavdelningen i Skärholmen och några har utvecklats i samband med att språkprogrammet skrevs.

Tips

Byt ut små-ord

Det blev rött ljus men han körde vidare
Det blev rött ljus och han körde vidare
Det blev rött ljus fast han körde vidare
Det blev rött ljus trots att han körde vidare

Stötta barn i samtal

- Inled med öppna frågor
- Sakta ner samtalet
- Hitta balans mellan kontrollfrågor och frågor som ger barnet möjlighet att själva bestämma innehållet i svaret
- Ge barnet tillfälle att förklara / lyssna in/ förläng väntetiden
- Låt samtalet pågå länge innan du utvärderar eller formulerar om det barnet vill ha sagt.
- Låt barnet förtydliga istället för att själv göra det
- Visa att du verkligen vill förstå

Fem pedagogiska principer för ett språkutvecklande arbetssätt enligt Veli Tuomela:

1. **Språkutrymme:** Språkutrymmet har två delar
 - språkligt inflöde: få lyssna på det språk man ska lära sig.
 - språkligt utflöde: frambringa språket genom att tala.Tanken, språket och talet måste samstämma.
Hur ser fördelningen ut mellan inflöde och utflöde?
2. **Upplevelser:** hjälp barnet klä sina upplevelser i ord. Skapa nya samtalsämnen. Fördjupa.
3. **Språkbruk** (språkanvändning): använd ett så varierat och uttalat språk som möjligt. Utveckla språket.
4. **Språknivå:** försök att ligga snäppet ovanför barnets språkliga nivå. Utmana barnets nivå.
5. **Begriplighet** (situationsbundet språk): komplettera det sagda med konkret material, tecken eller bilder. Förtydliga, gör det begripligt.

(Veli Tuomela, föreläsning: "Att få en syl i vädret" riktat till förskolepersonal, framfört våren 2005 i Skärholmen Sadsdelsförvaltning)

Några idéer och strategier i arbete med barnsspråkutveckling:

- Bygg på det som barnet har med sig av sitt språk, sin kultur, sin förförståelse och sina erfarenheter
- Ge innehåll som motsvarar barnets behov för att utvecklas
- Ge barnet möjlighet att i nästa fas använda sina nya kunskaper självständigt

Hjälp barnen med tids-orden när ni gör sagor eller berättelser med barnet

- Innan jag kom till förskolan...
- När jag var på förskolan...
- Efter det att jag var på förskolan...

Språkdomäner

Så här kan du kartlägga barnets språkanvändning av första och andraspråket. Detta gör du tillsammans med föräldrar vid första samtalet under eller efter inskolningen. Tanken är att samma blankett ska följa barnet under hela förskolevistelsen för att få en bra översikt.

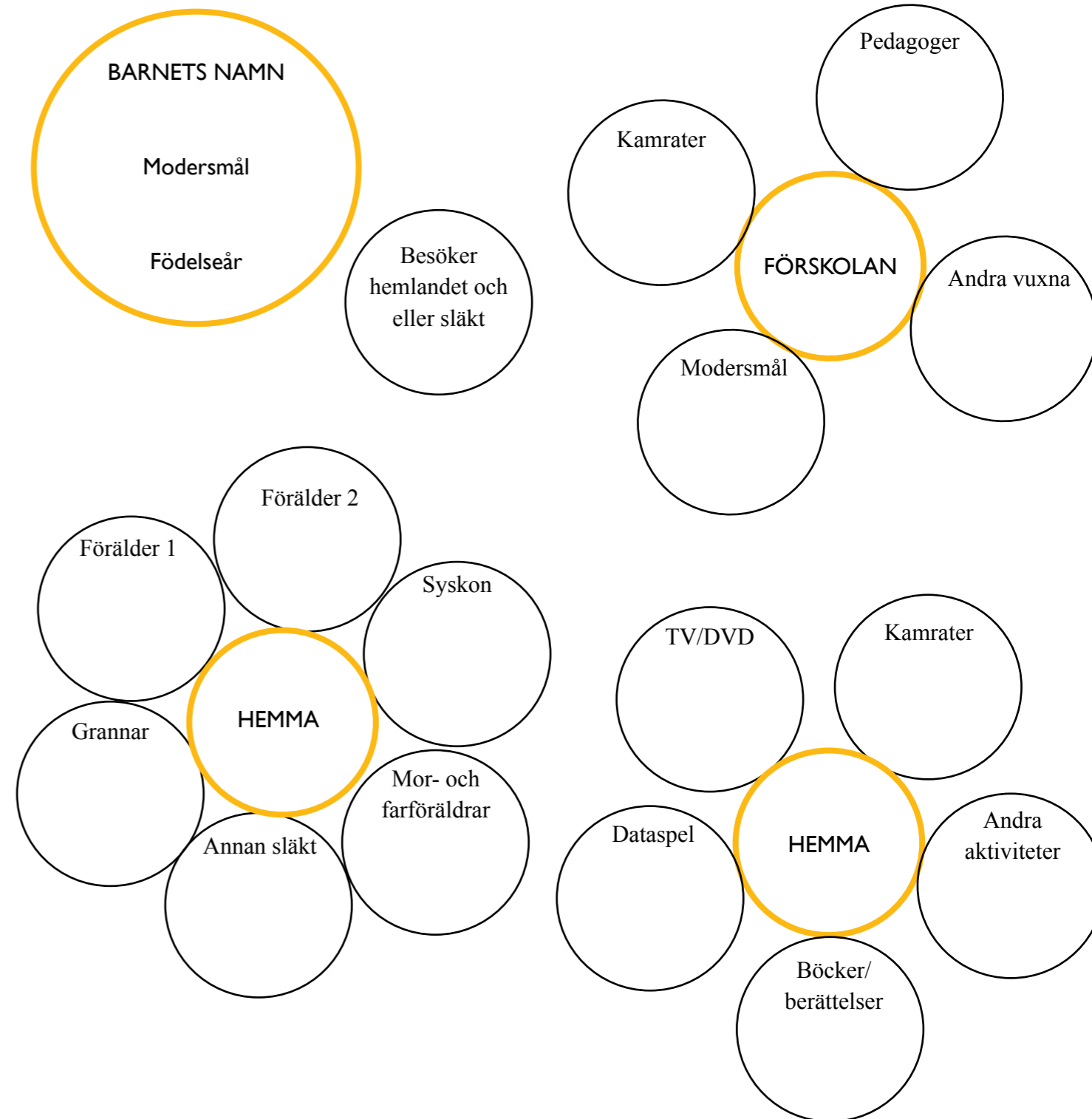
1. Använd dig av två färger.
2. En av färgerna använder du när du fyller i barnets språkdomäner kring modersmålet.
3. Den andra färgen använder du när du fyller barnets språkdomäner kring andraspråket.
4. Tillsammans med förälder färglägger ni inom vilka domäner barnet använder sitt första respektive andra språk.

SPRÅKDOMÄNER FÖRSKOLA

Datum:
 Ansvarig:
 Tid i Sverige:
 Ankomstår:
 Pratar helst:

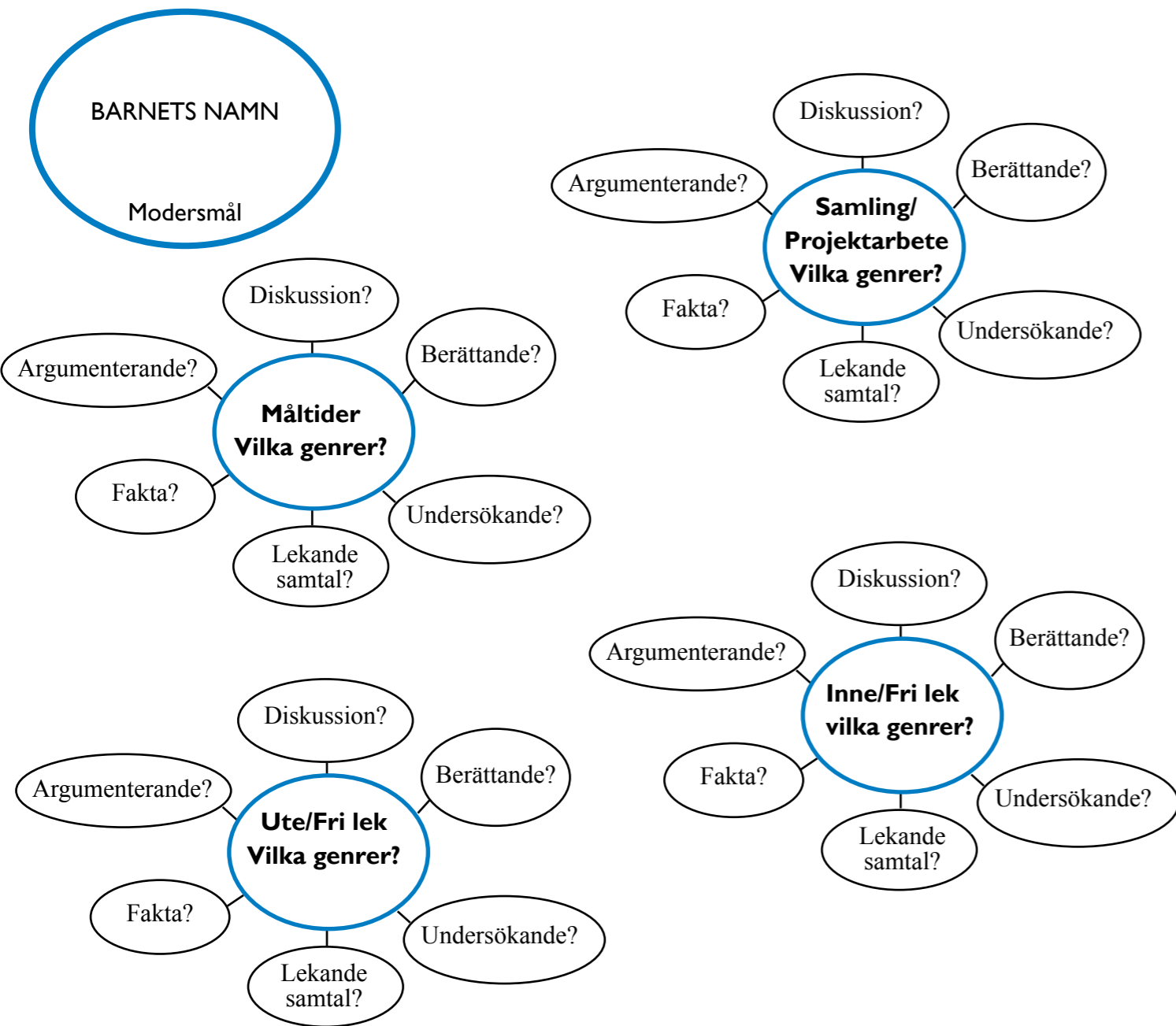
Började prata modersmålet:
 Började prata svenska:
 Förälder 1:s modersmål:
 Förälder 2:s modersmål:

SPRÅKDOMÄNER FÖRSKOLA ARBETSLAGET - UPPFÖLJNING

Samtalsunderlag:

- Vilka olika genrer möter barnet i olika situationer på förskolan?
- Vilka olika samtalsstrukturer använder barn/pedagoger?
- Tänk igenom alla situationer på förskolan på liknande sätt.

Kommentar:

.....

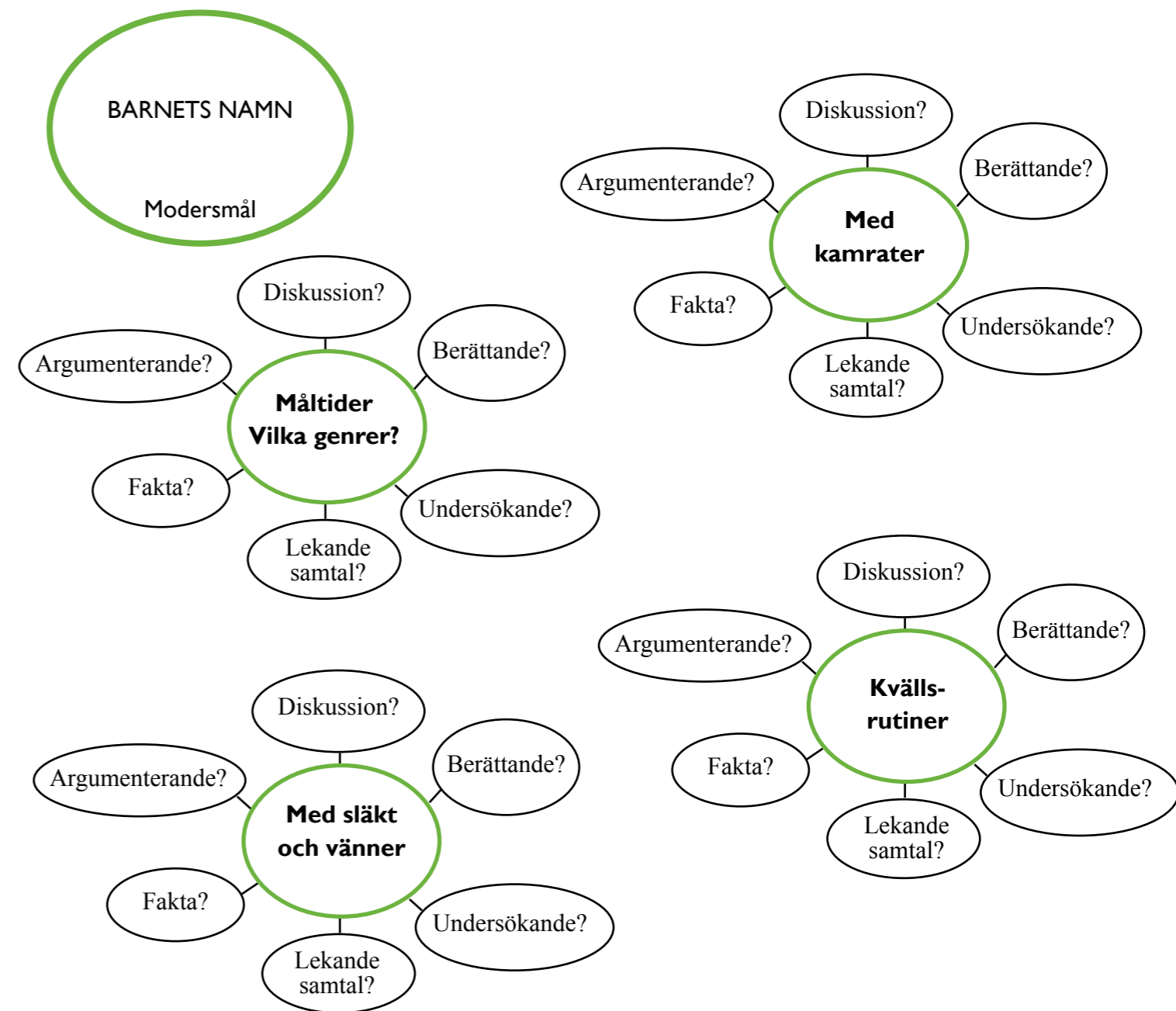
.....

.....

SPRÅKDOMÄNER HEMMET

Samtalsunderlag:

- Att samtala om tillsammans med förälder.
- Vilka olika genrer möter barnet i olika situationer på hemma?
- Vilka olika samtalsstrukturer använder barn/föräldrar?

Kommentar:

.....

.....

.....

OLIKA TEXTGENRER ENLIGT GIBBONS.

Utgå gärna från modellen för att till exempel:

Observera vilka texttyper barnen på er avdelning kommer i kontakt med under en vecka.
till exempel på måndag fick barnen återberätta vad de hade gjort i helgen (återgivande text).
På tisdag använde vi oss av instruerande text när vi bakade en sockerkaka och så vidare.

1. Prova att under till exempel ett personalmöte låta personalen använda sig av alla fem text typer när de berättar om en groda. T.ex. Vad gjorde grodan i helgen? Berätta en saga om en groda. Gör en faktatext om en groda. Skriv ett recept där grodkött är huvudingrediensen och så vidare.
2. Planera under en vecka in aktiviteter där barnen kommer i kontakt med alla fem texttyper.

Typ av text	Återgivande Vad jag gjorde i helgen	Berättande (narrativ)	Beskrivande (faktatext)	Instruerande (hur man lagar mat)	Diskuterande (argumenterande)
Syfte	Att berätta vad som hänt.	Att underhålla, att förmedla kunskap.	Att förmedla information.	Att förklara hur någonting görs.	Att övertala andra, att välja sida och komma med argument.
Struktur	Orientering berätta vem, var, när. En serie händelser. Personlig kommentar/slutsats.	Orientering berätta vem, var, när. En serie händelser. Problem/ Upplösning.	Allmänna upplysningar Karakärlistik (t.ex. naturlig hemvist, utseende, föda). Kan ha underrubriker.	Målinriktat Stegvis moment.	Personliga ställningstaganden. Argument och bevis. Eventuella mot argument och motbevis samt slutsats.
Sammanlänkande ord	Tidsord (först, sedan, därefter, efteråt vid dagens slut).	Tidsord (en dag, det var en gång, senare, efteråt, till slut).	Förekommer vanligtvis inte.	För det första, för det andra, för det tredje, till slut etc.	För det första, för det andra, dessutom, därför, emellertid, å andra sidan.
Andra språkliga drag	Dåtid, berättar vad som hände Beskrivande ord.	Dåtid, berättar vad som hände. Handlingssverb. Beskrivande ord. Kan innehålla dialog och sägeverb.	Verben "att vara" och "att ha" förekommer ofta (En fluga är en insekt. Den har sex ben). Specifikt ordförråd.	Verb som ger instruktioner (t.ex. ta, blanda, lag till, hacka, grädda).	Språk för att övertyga kan förekomma (t.ex. det är uppenbarligen fel, det är utan tvekan dumt att...).

Observationsverktyg

Här följer fyra olika förslag på observationsverktyg:

1. Performansanalys
2. Språkutvecklingsschema
3. Språkplan i förskolan
4. Dokumentation av barns språk och kommunikationsutveckling

I. PERFORMANSANALYS

Performansanalys innebär att barnets tal spelas in och skrivs ner, transkriberas, för att sedan analyseras. Genom att analysera barnets tal, inspelat och nedskrivet, blir observationen av barnets språkbehärskning mer allsidig, detaljerad och noggrann. Man observerar hur barnet använder språket det vill säga det barnet kan. Performansanalysen möjliggör ett mer processinriktat observationssätt än de tester som lägger tonvikten på ordförrådet. Syftet med att göra en språkutvecklingsanalys är:

- att se var barnet just nu befinner sig i sin andraspråkutveckling, men framför allt att se hur språket utvecklas över tid
- att fokusera på vad barnet kan istället för vad det inte kan
- att som pedagog bli medveten om vad barnet behöver utveckla i sitt språk
- ett få ett underlag till samtal kring barnets språkutveckling

Eftersom språket är en del av barnets totala utveckling och oerhört mångfacetterat måste man observera barnet i många olika situationer.

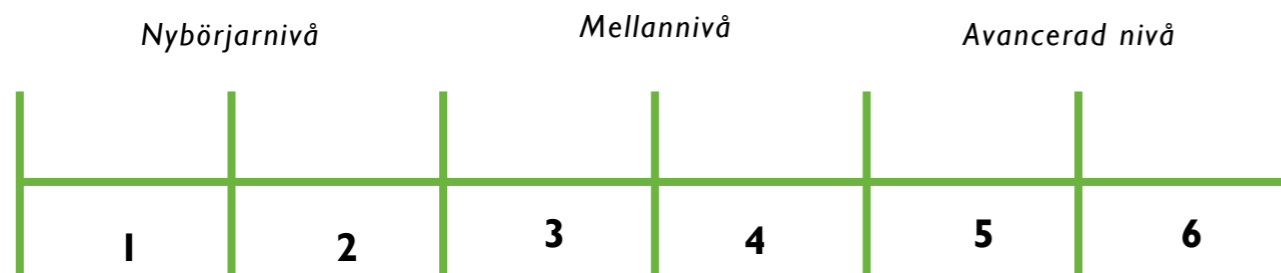
När man observerar barnet när det berättar är det viktigt att barnet känner sig tryggt och att uppgiften känns så naturlig och vanlig som möjligt. Berättandet ska inte upplevas som något konstruerat eller konstigt. Observationer kan göras flera gånger och just det återkommande berättandet gör att både barnet och den som observerar känner sig tryggare.

- försök skapa en så positiv och avspänd miljö tillsammans med barnet som möjligt.
- välj situationer som känns naturliga för barnet att berätta om
- vänta in barnet och var inte själv för ivrig att hjälpa till genom att ställa frågor för snabbt om det går trögt. Ge barnet en chans att själv berätta, det kan behöva lite tid att tänka
- ställ öppna frågor om barnet behöver stöd som gör att barnet behöver svara med beskrivningar och inte bara med ja eller nej. Om barnet är osäkert eller tyst är det viktigt att samtala innan, så att barnet känner sig tryggt

Vad kan man iaktta i ett barns berättelse?

- Kan man förstå berättelsen?
- Finns det en röd tråd i berättelsen (inledning, förveckling, avslutning)?
- Kan barnet ge uttryck för sina tankar?
- Uttrycker barnet värderingar och drar slutsatser?
- Beskriver barnet det han vill berätta (lyckas han förmedla inre bilder)?
- Hur mycket behöver den vuxne delta för att få berättelsen att flyta?

Här följer en beskrivning av nivåerna:

Nybörjarnivå

- behöver mycket hjälp av en vuxen
- svår att förstå
- räknar upp och upprepar
- använder nästan bara substantiv och verb
- använder telegramsvar (Sara gunga)
- har ord för vardagsnära ting
- använder presens (hoppa, springer) och infinitiv grundform av verbet (hoppa, springa)

Mellannivå

- barnet kan göra sig förstådd - förstår inte allt
- använder verben i många tidsformer (hoppa, hoppade, har hoppat, hade hoppat, ska hoppa)
- gör rätt ibland och fel ibland
- söker efter det rätta ordet
- använder omskrivningar (i stället för att säga tvättställ så säger barnet t.ex. där man tvättar händerna)
- använder nybildningar (hittar på egna ord, då ordet saknas i deras ordförråd, t.ex. fotvantar = sockor och fiskpinne = metspö)
- använder bisatser (jag vill ha den gungan som Klara har)
- använder vardagsnära ord men provar också på andra mer specifika begrepp
- gör rätt ibland och fel ibland då det gäller ordföljden (sen gick jag hem)

Avancerad nivå

- barnet har lätt att förstå
- grammatiken är nästan helt korrekt
- ordföljden är rätt
- använder ofta bisatser
- använder många olika ord för att beskriva
- har ord för de flesta saker både i närmiljön och även specifika begrepp
- gör fortfarande en del fel men det påverkar inte förståelsen

Tycker man att barnet befinner sig i början av nybörjarnivån ska man sätta en etta i kolumnen för kunskaper i svenska som andraspråk.

Befinner sig barnet på nybörjarnivån men är på väg mot mellannivån ska man sätta en tvåa.

Om barnet är i början av mellannivån ska man sätta en trea.

Om barnet är i slutet av mellannivån ska man sätta en fyra.

Om barnet är på avancerad nivå ska man sätta en femma och om man tycker att barnet talar en lika bra svenska som sina jämnåriga kamrater som har svenska som modersmål ska man sätta en sexa.

När barntexter analyseras och diskuteras tillsammans med andra pedagoger enligt ovan uppstår berikande diskussioner om hur barn lär sig ett andraspråk, vilka faktorer som kan påverka språkutvecklingen och hur man på olika sätt bättre kan anpassa sig till barnens behov.

Det är både arbetsamt och krävande att observera ett barns språkbehärskning på detta sätt, men det ger ofta mersmak eftersom det blir så mycket tydligare hur språket växer fram och så mycket lättare att se vad barnet kan och vad det behöver vidareutveckla. Det är viktigt vid alla former av observationer planera för ett fortsatt arbete med barnet så det får tillgång till hela sin utvecklingspotential. (Axelsson, M. (red.) Benckert, S. 1999)

ANALYSSCHEMA FÖR PERFORMANSANALYS

1. Kommunikativ kvalitet (helhetsintryck)

- Förstår man berättelsen/texten?
- Är berättelsen/texten anpassad till mottagaren och mottagares referensramar?
- Finns det en röd tråd och tydlig struktur i berättelsen/texten?
- Presenteras personer och företeelser på ett begripligt sätt?
- Är återanknytningen till personer och företeelser tydlig?

2. Innehålllig kvalitet (svårighetsgrad)

- Hur kontextreducerat (abstrakt, obekant för barnet) är innehållet i berättelsen/texten?
- På vilka kognitiva (tankemässiga) svårighetsnivåer rör sig berättelsen/texten?

3. Språklig kvalitet

- Hur ser den språkliga komplexiteten ut?
- Ordförråd?
- Förhållandet mellan vardagliga och mer specifika ord?
- Finns det synonymer?
- Grammatik?
- Hur ser nominalfraserna och verbfraserna ut? Finns det utbyggnad?
- Förhållandet mellan huvudsatser och bisatser?
- Är ordföljden varierad?
- Vilka delar av grammatiken provar eller behärskar barnet/eleven?
- Hur ser den språkliga korrektheten ut i förhållande till komplexiteten?
- Hur väl hänger den språkliga och innehållsmässiga komplexiteten ihop?

4. Kommunikationsstrategier

- Vilka kommunikationsstrategier går det att urskilja i texten?

5. Underlag för utvecklingsamtal

- Vilka förtjänster har berättelsen/texten?
- Vad står närmast i tur att utveckla?

6. Återkoppling till verksamheten/arbetet i förskolan?

- Hur kan arbetet i förskolan utvecklas för att stödja barnets andraspråkutveckling?

Hur får vi syn på komplexiteten?

I första hand genom att titta på:

1. Hur utbyggda nominalfraserna är

enkelt	docka
	en ny docka
	den nya dockan i vagnen
↓	
komplext	den nya lilla dockan med lockigt hår, som ligger i min gamla vagn

2. bisatserna – om det finns bisatser, vilka typer av bisatser finns och var de är placerade?

enkelt	min kompis som går i sexan
	Han sa så för han är dum
	Hon har bott här ända sedan hon var liten
↓	
komplext	Ända sedan hon var liten har hon bott här

3. ordförrådet – om barnet använder mer specifika ord (till skillnad från vardagliga)

Väska	→ skolväska/handväska/resväska
Bil	→ lastbil/traktor/ambulans/rallybil/herrgårdsvagn

4. om ordföljden är varierad

enkelt	Jag har en kompis. Hon heter Sara. Hon har en katt.
	Katten heter Pi. Pi är snäll ibland.
↓	
komplext	Min kompis Sara har en katt som heter Pi. Ibland är den snäll.

Ur Abrahamsson och Bergman 2005, se *Bilagor till språkprogram för förskolorna i Enskede-Årsta-Vantör*, s. 2.

Mer om performansanalys finns att läsa i:

Tankarna springer före av Tuva Abrahamsson och Pirkko Bergman 2005.

2. SPRÅKUTVECKLINGSSCHEMA FÖRSKOLAN

Barns språkutveckling är individuell och inte linjär. Därför är språkutvecklingsschemat inte en trappa där man går ett steg i taget, utan i stället en check-lista där man som pedagog kan markera vilka olika delar av språket barnet/eleven behärskar.

Språkutvecklingsschemat är ett hjälpmedel för att på ett enkelt sätt kunna följa och dokumentera barns och elevers språkutveckling. Materialet riktar sig till alla barn, oavsett modersmål. I schemat dokumenteras de delar av språket som visar på utvecklingen mot ett komplext språk.

Schemat är indelat i tre delar: kommunikativ förmåga, ordförråd och grammatik. Checklistans kolumner följer inte alltid på varandra, utan kan uppnås i olika följd för olika barn/elever. Kryssen behöver alltså inte komma i följd. Uppnådd förmåga markeras med aktuellt datum.

X 15/5-11	Använder mer specifika ord (substantiv, verb, adjektiv och adverb).
X 15/5-11	Använder många synonymer.
X 15/5-11	Använder vanliga adjektiv och adverb till exempel: röd, stor, snäll, kul och igår, sedan.

Språket och tänkandet utvecklas och förändras med åldern. En tvååringsspråk skiljer sig från en femåringsspråk på många sätt. Det ställs också olika krav på att t ex återberätta handlingen i en bok eller att uttrycka känslor beroende på ålder.

Uppnått steg markeras med X och aktuellt datum. Varje kolumn motsvarar ett halvår under barnets tid i förskolan. Börja alltid från första kolumnen oavsett barnets ålder.

	X						
	15/5-						

Använder mer specifika ord (substantiv, verb, adjektiv och adverb)

Utifrån språkutvecklingsschemat kan man se var i språkutvecklingen barnet befinner sig.

Exempel på nybörjarnivå:

X	Kommunicerar med enstaka ord och kroppsspråk.	X	Förstår vardagliga meningar, t.ex. enkla uppmaningar och instruktioner.
X	Berättar om vardagliga händelser.	X	Förstår och deltar i vardagliga samtal.
X	Berättar om något med en röd tråd.	X	Använder vardagliga/vanliga ord (substantiv, verb, adjektiv och adverb).
X	Återberättar innehållet i t ex en bok eller film med en röd tråd.		Använder mer specifika ord (substantiv, verb, adjektiv och adverb).
	Uttrycker och motiverar sina tankar och känslor.		Använder många synonymer.
	Formulerar egna slutsatser.	X	Använder vanliga adjektiv och adverb T ex: röd, stor, snäll och igår, sedan, här.
	Uttrycker tankemässigt komplicerade sammanhang.		Använder många olika adjektiv och adverb T ex: generös, lat.
	Argumenterar för en åsikt.		Har ett aktivt ordförråd som räcker till för att delta, reflektera kring och delge andra sina tankar och funderingar.

Ur Abrahamsson och Bergman 2005, se *Bilagor till språkprogram för förskolorna i Enskede- Årsta- Vantör*, s.3.

SPRÅKUTVECKLINGSSCHEMA FÖRSKOLAN

Namn: Födelseland: Modersmål:

Född år: Om ej Sverige, ankomstår:

KOMMUNIKATIV FÖRMÅGA handlar om att uttrycka det man vill, både muntligt och skriftligt. Här finns inga krav på korrekthet – utan på att budskapet går fram! Uppnått steg markeras med X och aktuellt datum. Varje kolumn motsvarar ett halvår under barnets tid i förskolan. Börja alltid från första kolumnen oavsett barnets ålder.

										Kommunicerar med ettordssatser och kroppsspråk.
										Kommunicerar med tvåordssatser och kroppsspråk.
										Kommunicerar med satser med fler än två ord.
										Berättar om vardagliga händelser.
										Berättar om något med en röd tråd.
										Återberättar innehållet i t ex en bok eller film med en röd tråd.
										Uttrycker och motiverar sina tankar.
										Formulerar egna slutsatser.
										Uttrycker tankemässigt komplicerade sammanhang.
										Argumenterar för en åsikt.
										Språket fungerar på abstrakt nivå, i nivå med barnets kognitiva mognad.

ORDFÖRRÅD Det är viktigt att alla ges möjlighet att vidga sitt ordförråd utan alltför tidiga krav på korrekthet.

										Förstår vardagliga meningar, t ex enkla uppmaningar och instruktioner.
										Förstår och deltar i vardagliga samtal (med kroppsspråk och/eller ord).
										Använder vardagliga/vanliga ord (substantiv, verb, adjektiv och adverb).
										Använder mer specifika ord (substantiv, verb adjektiv och adverb).
										Använder många synonymer.
										Använder vanliga adjektiv och adverb (stor, snäll och här, nu).
										Använder många olika adjektiv och adverb t.ex: generös, enorm, mörkhårig och fort, tidigt, vackert.
										Lyssnar till och förstår, med hjälp av samtal kring texten, berättelser anpassade efter ökad kognitiv svårighets-
										Lyssnar till och förstår, med hjälp av samtal faktatexter anpassade efter kognitiv svårighetsgrad.
										Gör egna reflektioner kring berättelser som är anpassad efter ökad kognitiv svårighetsgrad.
										Gör egna reflektioner kring faktatexter som är anpassade efter ökad kognitiv svårighetsgrad.
										Har ett passivt ordförråd som räcker till i vardagen.
										Har ett aktivt ordförråd som räcker till i vardagen.
										Har ett aktivt ordförråd som räcker till för att delta, reflektera kring och delge andra sina tankar och funderingar.

3. SPRÅKPLAN I FÖRSKOLAN

(AVSER BARN I BÖRJAN AV SIN SPRÅKUTVECKLING)

<p>Kommunikation: Kommunicerar via kroppsspråk/ och eller muntligt. Talar med ett-ordsatser. Talar korta meningar Vilka barn och vuxna kommunicerar barnet med.</p>	
<p>Initiativ: Är aktiv och tar egna initiativ i lek och samtal med kamrater. Berättar på uppmaning med vuxenstöd. Ställer frågor.</p>	
<p>Förstå: Förstår instruktioner i grupp och enskilt. Pekar på föremål. Förstår orsak-verkan. Förstår situationen ur dess rätta sammanhang.</p>	

Dessa två observationstabeller är omarbetade av Mimmi Arnberg och Tuva Abrahamsson, pedagoger verksamma i Skärholmens stadsdel, efter tabeller som använts i *Nya Språket lyfter*, utgiven av Skolverket.

SPRÅKPLAN I FÖRSKOLAN

(AVSER ÄLDRE BARN)

<p>Kommunikation (tala, lyssna förstå). Förmåga att uttrycka sig i olika situationer. Deltar i samtal. Datum:</p>	<p>Samarbetar med andra i spontan lek och organiserade aktiviteter. Datum:</p>	<p>Leker med ord, rimmar, leker med ljudlikheter. Datum:</p>	<p>Övriga kommentarer Datum:</p>
<p>Läsning Lyssnar på en kort saga. Lyssnar på en lång saga. Återberättar saga/händelser. Datum:</p>	<p>Kan hantera en bok, vet vad som är upp och ner osv. Bläddrar i böcker, visar intresse för läsning. Datum:</p>	<p>Kan använda rätt läsriktning. Låtsasläser på modersmål/svenska. Datum:</p>	<p>Känner igen bokstäver. Läser enstaka ord. Datum:</p>
<p>Skrivande. Leksriver. Datum:</p>	<p>Kan känna igen sitt namn på svenska och med annan skrift. Datum:</p>	<p>Kan skriva sitt namn. Datum:</p>	<p>Kan känna igen sitt namn bland andra ord. Datum:</p>
<p>Prematematisk. Ordförståelse. Talord, ordningstal, vardagsord t.ex lång, tung, liten. Sortering. Mätning och rumsuppfattning. Datum:</p>	<p>Rums och tidsuppfattning: inne, runt, under, nu, tidigare, senare mitt-emot. Datum:</p>	<p>Kan säga siffrorna 1-9. Peka rätt antal 1-9. Datum:</p>	<p>Förstår ”mer än och mindre än”. Lika-olika. Datum:</p>

4. UNDERLAG FÖR DOKUMENTATION AV BARNENS SPRÅK OCH KOMMUNIKATIONS-UTVECKLING

<p>Att be om något Att ge uttryck för att man vill ha något kan göras på olika sätt. Muntligt eller med kroppsspråk. Hur gör barnet för att ge uttryck för att det vill ha något?</p>	<p>Ge exempel</p>	<p>Hur arbetar man på förskolan med att utveckla? Ge exempel på åtgärder.</p>
<p>Att berätta något Följer barnet en röd tråd i berättandet? Behöver barnet konkret material för att klara av att berätta?</p>		
<p>Att ge uttryck för känslor Hur ger barnet uttryck för sina känslor och vilka känslor visar barnet?</p>		
<p>Att ha en metaspråklig medvetenhet Kan barnet tala ”om” språk t.ex. om vad något heter på olika språk. Låta lika osv.</p>		

<p>Att göra sig förstådd Framgår det tydligt vad barnet säger – utan att det får hjälp av vuxen? Behöver barnet stöttas i samtal?</p>	<p>Ge exempel</p>	<p>Hur arbetar man på förskolan med att utveckla? Ge exempel på åtgärder.</p>
<p>Turtagning Följer barnet reglerna för turtagning i samtal?</p>		
<p>Initiativ till samtal Tar barnet initiativ till samtal?</p>		
<p>Långa repliker Kan barnet producera längre sammanhängande repliker?</p>		
<p>Anpassa språket Kan barnet anpassa språket till mottagarens informationsbehov?</p>		

Dessa två observationstabeller är utvecklade av Yvette Engström 2011 med inspiration från M. Sandvik & M. Spurklunds Språkmappp ur boken *Språkstimulera och dokumentera i den flerspråkiga förskolan* (2011).

MINIGRAMMATIK

Substantiv

Namn på saker, platser, personer eller djur, går ofta att sätta en eller ett framför ordet. Exempel på undantag är substantiv som inte går att räkna som till exempel: saft, guld eller kaffe, egennamn som Sara eller London.

Substantiv kan vara

- konkreta (vi kan uppfatta dem med något av våra fem sinnen), till exempel: prassel, bok, damm, ljus.
- abstrakta (existerar bara i vår tankevärld, går inte att ”ta på”), till exempel: tanke, demokrati, orättvisa, glädje.

Pronomen

Ersätter substantiv eller adjektiv.

- Personliga pronomen: jag, du, han, hon, den, det, vi, ni, de, mig, dig, honom, henne, oss, de
- Possessiva pronomen: min, din, sin, vår, er, hans, hennes, deras
- Reflexivt pronomen: sig (ex: han slog sig, han rakade sig)
- Reciprokt pronomen: varandra
- Relativa pronomen: som, vilken/vilket/vilka, vilkas, vars
- Frågepronomen: vem, vad, vad för en, vilken/vilket/vilka
- Indefinita pronomen: exempel alla, många, flera, lite(t), andra, vem som helst, mycket, somliga, någon, ingen, varje, åtskilliga, många, få, några, någonting, ingenting

Nominalfraser

Fraser där ett pronomen eller ett substantiv är huvudord. Den enklaste nominalfrasen består av ett pronomen eller ett substantiv, helt utan bestämmingar, t.ex. han eller katten. Nominalfraserna kan sedan vara mer eller mindre utbyggda, genom att flera ord läggs till för att beskriva/ specificera huvudordet. Du kan prova vad som ingår i nominalfrasen genom att leta upp huvudordet (t.ex. katt) och sedan fråga dig ”vilken katt?”. Svaret blir hela nominalfrasen.

Exempel på enkla nominalfraser är:

- en katt
- min katt

Exempel på utbyggda nominalfraser är:

- min lilla katt
- den svarta katten
- katten med de vita tassarna
- Saras lilla katt med vita tassor
- Saras lilla katt med vita tassor, som ligger i fönstret

Adjektiv

Ord som beskriver hur ett substantiv är eller ser ut (t.ex. arg, ful, röd, stor, rädd, trasig).

Adjektivet kan antingen ha formen av attribut ”en snäll tant” eller predikatsfyllnad ”tantan är snäll”.

Predikatsfyllnad står alltid efter verben vara, heta, bli, kallas men är fortfarande adjektiv

Adjektiv kan kompareras (böjas) på följande sätt:

- snäll, snällare, snällast
- liten, mindre, minst

Verb

Uttrycker handlingar, tillstånd, skeenden (något som händer, något man gör), till exempel: springer, mörknar, är.

Tempus betyder tidsform och de vi använder är:

- Presens (nutid): läser
- Imperfekt/Preteritum (dåtid): läste
- Perfekt (dåtid): har läst
- Pluskvamperfekt (dåtid): hade läst
- Futurum (framtid): kommer att läsa, ska läsa
- Konditionalis (handlingen är möjlig att genomföra, men är ej genomförd): skulle läsa, skulle ha läst

Verbfraser kan bestå av ett enda verb, men det kombineras ofta med ett hjälpverb, ett reflexivt pronomen eller en verbpartikel (som då ingår i verbfrasen). En verbfras kan ibland innehålla tre verb, till exempel jag skulle vilja åka.

Hjälpverbet används för att bilda tempus (har läst, hade läst, ska läsa, skulle läsa), passiv (blir läst), önskan / attityd (kan läsa, måste läsa, vill läsa, bör läsa, får läsa).

Partikelverb är ett verb som står tillsammans med en partikel (verbpartikel).

Partikeln är alltid betonad (annars är det ingen partikel). Ex: sätta fast, plocka fram, hålla om.

Adverb

Svarar på frågorna: När? Var? Hur? Varför? och Hur mycket? Och kan delas in i:

- Tidsadverb, till exempel: i somras, snart, sen, i morgon
- Rumsadverb, till exempel: på gården, hemma, i förskolan, hos min kompis
- Sättsadverb, till exempel: snabbt, högt, lugnt (Han pratade snabbt/högt/lugnt)
- Orsaksadverb: därför, eftersom, för att
- Gradadverb: väldigt, mycket, ganska (våldigt arg, ganska kul)

Adverbfraser

Består av ett eller flera adverb, med eller utan bestämningar till exempel:

- nu
- just nu
- nu på momangen

Adverbfraser står normalt som bestämning till

- verb (tala långsamt och tydligt)

eller

- adjektiv (hemskt ful, ovanligt dum, ganska tråkig)

Men de kan också stå som bestämning till en:

- sats, det vill säga de ändrar innebörden i meningen drastiskt (t ex inte, kanske)

- uttrycker talarens attityd (t ex konstigt nog)

- sammanfoga satser (t ex ändå, fastän, trots)

FAKTORER SOM FRÄMJAR

ELLER

FÖRSVÅRAR SPRÅKINLÄRNING

Faktorer som främjar språkinlärning

Självkänsla

Trygghet

Närhet

Motivering och behovet av att bli förstådd

Förebilder

Förstå sammanhang

Lugn och ro

Positivt bemötande och positiv inställning

Upprepningar

Variation

Faktorer som försvårar språkinlärning

En stressig och bråkig miljö

Begränsad möjlighet att tala språket

Språk med låg social status

Fördomar inklusive dåliga råd

Bristande stöd

Sorg och oro

LITTERATURLISTA

- Abrahamsson, N. (2009). *Andraspråksinläring*. Studentlitteratur AB, Lund.
- Alfakir, N. (2004). *Skapa dialog med föräldrarna*. Runa förlag, Malmö.
- Andersson, L-G. (2001). *Språktypologi och språksläktskap*. Liber AB, Stockholm.
- Axelsson, M., Rosander, C. & Sellgren, M. (2005). *Stärkta trådar – flerspråkiga barn och elever utvecklar språk, litteracitet och kunskap*. Språkforskningsinstitutet i Rinkeby, Stockholm.
- Axelsson, M. (1999). *Tvåspråkiga barn och skolframgång – mångfalden som resurs*. Språkforskningsinstitutet i Rinkeby, Stockholm.
- Benckert, Susanne (1999). *Att observera och bedöma flerspråkiga barns svenska i förskolan*. I Monica Axelsson (red) *Tvåspråkiga barn och skolframgång - mångfald som resurs*. Språkforskningsinstitutet i Rinkeby, Stockholm
- Benckert, S., Håland, P. & Wallin, K. (2008). Myndigheten för skolutveckling. *Flerspråkiga barn i förskolan – ett referens- och metodmaterial*. Liber, Stockholm.
- Bjar, L. & Liberg, C. (red.). (2003). *Barn utvecklar sitt språk*. Studentlitteratur, Lund.
- Bruun, U-B. (1978) *Förskoleålderns psykologi*. Esselte, Stockholm
- Börestam, U. & Huss, L. (2001). *Språkliga möten*. Tvåspråkighet och kontaktlingvistik. Studentlitteratur.
- Einarsson, J. (2009). *Språksociologi*. Studentlitteratur AB, Lund.
- Ellneby, Y. (1991). *Barns rätt att utvecklas- en handbok om barns motoriska, perceptuella och språkliga utveckling*. Sveriges utbildningsradio AB.
- Enskede-Årsta-Vantörs Stadsdelsförvaltning (2008) *Bilagor till språkprogram, för förskolorna i Enskede- Årsta-Vantör*. Ulrika Dahl, Karin Wallin och Yvonne Bengtssons omarbetade versioner av schemor från Abrahamsson, T. & Bergman, P. (2005). *Tänkarna springer före*. HLS förlag, Stockholm.
- Gibbons, P. (2006). *Stärk språket stärk lärandet –språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt för och med andraspråks elever i klassrummet*. Hallgren & Fallgren, Studieförlag AB, Uppsala.

- Gramstrup Olofgörs, L. & Sveriges Utbildningsradio AB. (2008). *Berätta för mig!* Elanders, Vällingby.
- Hyltenstam, K. (red.). (1996). *Tvåspråkighet med förhinder*. Studentlitteratur, Lund.
- Håkansson, G. (2003). *Tvåspråkighet hos barn i Sverige*. Studentlitteratur, Lund.
- Klingberg, T. (2011). *Den lärande hjärnan om barns minne och utveckling*. Natur och Kultur, Stockholm.
- Lindö, R. (2009). *Det tidiga språkbudet*. Studentlitteratur, Lund.
- Lundberg, I & Frost, J & Petersen, O.P. (1988). *Effects of an extensive program for stimulating phonological awareness in preschool children*. s.263-284. Reading Research Quarterly, 33.
- Lundberg I. (2006). *Alla kan lära sig läsa*. Natur och kultur, Stockholm.
- Myndigheten för skolutveckling (2004). *Två språk eller flera*. Liber, Stockholm.
- Obondo, M., Rodell, O. & Salada, C & R. (2005). *Broar mellan kulturer*. Språkforskningsinstitutet i Rinkeby.
- Sandvik, M. & Spurkland, M. (2011). *Språkstimulera och dokumentera i den flerspråkiga förskolan*. Studentlitteratur AB. Lund.
- Sheridan, S. & Pramling Samuelsson, I. (2009). *Barns lärande - fokus i kvalitetsarbetet*. Liber AB.
- Smidt, S. (2010). *Vygotskij och de små och yngre barnens lärande*. Studentlitteratur AB, Lund.
- Stadsledningskontoret, Förnyelseavdelningen (2009) *Självvärdering avseende utveckling och lärande inom förskolan*.
- Strandberg, L. (2006). *Vygotskij i praktiken*. Nordstedts Akademiska förlag.
- Sträng, M. & Persson, S. (2007). *Små barns stigar i omvärlden*. Studentlitteratur AB.
- Vygotskij, L. (1961). *Tänkande och språk*. Ny upplaga tryckt 2005, Daidalos AB, Göteborg.
- Wellros, S. (1998). *Språk, kultar och socialidentitet*. Studentlitteratur, Lund.
- Westerlund, M. (2009). *Barn i början - Språkutveckling i förskoleåldern*. Natur och Kultur, Värnamo.

DIKT AV NEMO/ SKÄRHOLMEN

Skärholmen, vissa kallar det skärharlem
för många är det ett livs harem
en idyllisk känsla, har den

Skärholmen, skär solnedgång bakom höghus
vindens sus
vacker, får ett glädjerus

Skärholmen, parabolerna i balkongen
kanaler speglar hela jargongen
folk softar på tunnelbaneperongen
”ay ay maria” pyntar förortssången

Den interna bilden är inte alltid delad
gränsen mellan media och sanningen är dividerad
för de vilseleder
mistolkar folkets seder, kallar det för heder

men

Skärholmen en plats för den multikulturella
en plats för de nationella internationella

Så ta dig en stund och tänk om
för tänk om hela världen var som en skär holm

Skärholmen, vissa kallar det skärharlem
för många, ett livs harem

2011